# MEBDE’ VE ME’ÂD

**İmâm-ı Rabbânî, Müceddid-i elf-i sânî**
**Ahmed Fârûkî Serhendî**
**“Radıyallahü anh”**

Terceme
**Süleymân Kuku**

2002
İSTANBUL

*Gayb perdesi ardında olan güzelliklerin,*
*Hepsini Senin güzel sûretine koydular.*

*Hayâl kalemi düşünce sahîfesine ne çizse,*
*Mütenâsib şeklini ondan güzel yapdılar.*

*Abdüllah-ı Dehlevî*
*“Kuddise sirruh”*

---

**[Bu kitâb, fârisî dil ile yazılmış olup, bir kısmı arabîdir.]**

**Bismillâhirrahmânirrahîm**

Allahü teâlâya ibtidâ ve intihâda, ya'nî dünyâ ve âhırette, her zemân hamd ederim. Habîbi Muhammede "sallallahü aleyhi ve sellem" ve Onun temiz ve yüksek Âline salât ve selâm ederim.

Bundan sonra derim ki, bu şerefli risâle, latîf ve tadlı işâretlerden, ince ve yüksek sırlardan bahs eder. Müellifi, büyüklerin imâmı, ya'nî bütün mahlûkât üzerine Allahü teâlânın hücceti, aktâb ve evtâdın önderi, ebdâl ve efrâdın gönüllerinin kıblesi, Kur'ân-ı kerîmden ibâret olan Seb'ülmesânînin kâşifi bulunan Müceddid-i elf-i sânî, Üveysi-i Rahmânî, ârif-i Rabbânî, islâmın ve müslimânların şeyhi, şeyhimiz ve imâmımız, mezhebi Hanefî, tarîkati Nakşibendî, nesebi Fârûkî Şeyh Ahmed hazretlerinin "kuddise sirruh" eseridir. Hidâyetinin güneşleri hiç batmasın ve insanlar feyzinden kıyâmete kadar fâidelensin. Bunun için yalnız Allahü teâlâdan yardım isteriz ve yalnız Ona güveniriz.

**1. FIKRA:** Bu fakîrin kalbine bu yolun hevesi düşünce, Allahü teâlânın inâyet ve ihsânı onu, Nakşibendî Hâcelerinin "kaddesallahü esrârehüm" hânedânının halîfelerinden birinin sohbetine erişdirdi. Ondan bu büyükler yolunu alıp, o azîzin sohbetine devâm etdi. Ondan hiç ayrılmadı. O büyüğün [Hâce Muhammed Bâkibillah hazretlerinin] teveccühünün bereketi ile, istihlâk bakımından kayyûmluk sıfatına erişen hâcegânın yüksek cezbesi kendisinde hâsıl oldu. Ayrıca, bidâyetinde nihâyetin hâlleri münderic olan yoldan da bir parça nasîbi oldu. Bu cezbe ile hâllendikden sonra, işi ve mu'âmelesi sülûkde karar kıldı. Bu yolu hazret-i Alînin

“kerremallahü vecheh” rûhâniyyetlerinin terbiyesi ile sonuna kadar kat’ etdi. Ya’nî Onun Rabbi olan ismin yardımı ile gitdi. O ismden kâbiliyyet-i ûlâ [ilk kâbiliyyet] –ki, buna Hakîkat-i Muhammediyye denir– “alâ sâhibihessalâtü vesselâmü vettehıyye” hazret-i Hâce Nakşibendin “kaddesallahü teâlâ sirreh” rûhâniyyetinin yardımı ile yükseldi. Oradan, hazret-i Fârûkun “radıyallahü anh” rûhâniyyetlerinin vâsıtası ile, o kâbiliyyetin üstüne çıkmak ele geçdi. Oradan da, o kâbiliyyetin üzerinde bulunan ve onun tafsîli gibi bulunan makâma –ki O makâm aktâb-ı Muhammediyye makâmıdır– Resûl-i ekrem “sallallahü aleyhi ve sellem” hazretlerinin rûhâniyyetlerinin terbiyesi ile ulaşdı. Bu makâma kavuşma zemânında, Hâce Nakşibend hazretlerinin “kaddesallahü teâlâ esrârehümâ” halîfesi olup, irşâd kutbu bulunan Alâeddîn Attâr hazretlerinin rûhâniyyetlerinden de o dervişe bir nev’ yardım ulaşdı. Aktâbın, ya’nî irşâd kutublarının nihâyeti bu makâma kadardır. Zıl dâiresi de bu makâmda sona erer. Bundan sonra ya tam asldır, yâhud zılle karışık asldır. Efrâd ismini alan büyük evliyâ bu devlete kavuşmakla şereflenirler. Kutublardan ba’zısı da, efrâdla sohbet netîcesinde, asl ile zıllın karışık olduğu makâma kadar yükselip, bu karışık asla bakar. Fekat tam asla kavuşmak, yâhud ona nazar etmek, derecelerine göre, efrâda mahsûsdur. Bu Allahü teâlânın büyük ihsânıdır. Dilediğine verir. O, büyük ihsân sâhibidir.

Bu dervişe kutubluk hil’atı [büyük makâmı], kutubların makâmı olan dereceye kavuşdukdan sonra, din ve dünyânın Efendisi “aleyhissalevâtü vet-teslîmât-ül-mübârekâtü vet-tehıyyâtü-t-tâmiyât” tarafından ihsân edildi. Böylece bu fakîri bu makâmla şereflendirdiler.

Bundan sonra, Allahü teâlânın inâyet ve ihsânları yine onun hâlini kaplayıp, bulunduğu bu makâmdan dahâ yukarıya yöneldi. Bir def’ada aslla karışık olan makâma ulaşdı ve o makâmda bir nev’î fenâ ve bekâ ele geçdi. Geçmiş

olduğu makâmlarda da böyle olmuşdu. Aslla zıllın karışık olduğu bu makâmdan da ileri geçirip, asla âid makâmlarla şereflendirip, aslın aslına kavuşdurdular. Asl makâmlarında yükselme olan bu son urûc, ya'nî ilerleme ve yükselmede Gavs-ı a'zam Muhyiddîn şeyh Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin "kaddesallahü teâlâ sirreh-ül-akdes" rûhâniyyetlerinden yardım geldi ve tasarruf kuvveti ile, o makâmlardan geçirip, asl-ül asla erişdirdiler ve o makâmdan tekrâr âleme döndürdüler. Nitekim bu geri döndürme işi, her makâmda olmuş idi.

Bu fakîre, son yükselmenin kendisine mahsûs olduğu ferdiyyet nisbetinin mayası, yüksek babasından hâsıl olmuş, yüksek babası da, bu makâmı, kuvvetli cezbe ve meşhûr hârikalar sâhibi bir azîzden elde etmişdi. Lâkin bu fakîr, basîretinin [kalb gözü ile görmesinin] za'îfliği ve o nisbetin ortaya çıkmasının azlığı sebebiyle sülûk konaklarını aşmadan, onu kendinde bulamadı ve asla bundan hiç haberi olmadı.

O derviş, nâfile ibâdetlerde, bilhâssa nâfile nemâzlarda, babasından çok yardım gördü. Yüksek babası ise bu se'âdete Çeştî yolunda bulunan şeyhi vâsıtası ile kavuşmuşdu.

O dervişin [ya'nî imâm-ı Rabbânî hazretlerinin] ledünnî ilmlerle şereflenmesinde Hızırın "alâ nebiyyinâ ve aleyhis-salâtü ves-selâmü vet-tehıyye" rûhâniyyetinin yardımları oldu. Fekat bu hâl kutublara âid makâmdan geçmediği zemân süresince idi. O makâmdan geçdikden ve yüksek makâmlarda terakkiye kavuşdukdan sonra ilmin alınması kendi hakîkatinden olmakda, kendinde, kendiyle ve kendinden bulmakdadır. Zîrâ başkasının araya girmeğe mecâli kalmamışdır.

O dervişe, seyr-i anillahi billah diye tâbir olunan nüzûl, ya'nî iniş ve geriye dönüş zemânında, diğer silsilelerdeki

meşâyıhın makâmlarından geçmek de elverdi ve her makâmdan büyük pay aldı ve geçdiği makâmlardaki meşâyıh onun işi ve mu'âmelesine yardımcı oldular ve kendi nisbetlerinin hülâsâlarını, öz ve esâslarını ona verdiler. İlk önce Çeştî büyüklerinin makâmından geçirildi ve o makâmdan büyük haz ve nasîb aldı. Çeştî tarîkatindeki büyük meşâyıh arasından, Hâce Kutbüddîn Bahtiyârî hazretlerinin rûhâniyyeti diğerlerinden önce yardımda bulundu ve gerçekden kendileri o makâmda büyük şân sâhibi olup, o makâmın reîsidirler.

Bundan sonra Kübrevî tarîkati büyüklerinin makâmlarından geçmek vâkı' oldu. Bu iki makâm urûc, ya'nî yükselme bakımından berâberdir. Lâkin bu makâm, yukarıdan iniş, ya'nî geriye dönüş vaktinde, o ana caddenin sağında bulunmakdadır. Birinci makâm ise, o sırât-ı müstekîmin solundadır. Bu ana cadde öyle bir yoldur ki, irşâd kutublarının büyüklerinden ba'zısı o yoldan **ferdiyyet** makâmına ulaşırlar ve nihâyet-ün-nihâyeye kavuşurlar. **Efrâd-ı tenhâ**, yalnız olan efrâdın ayrı bir yolu vardır ki, kutubluk olmadan o yoldan geçilemez. Bu makâm sıfatlar makâmı ile bu ana cadde arasında bulunmakdadır. Sanki o, bu iki makâm arasında geçitdir ve her iki tarafdan nasîb almakdadır. Birinci makâm ise, o ana caddenin bir başka tarafında bulunmakda olup, sıfatlar ile münâsebeti azdır.

Dahâ sonra, şeyh Şihâbüddînin reîsi bulunduğu, Sühreverdî büyüklerinin makâmlarından geçildi. Bu makâm sünnete uymak nûrları ile parlamakdadır. "Alâ masdarihessalâtü vesselâmü vet-tehıyye." Aynı zemânda fevk-ul fevk müşâhedesinin aydınlığı ile süslenmişdir. İbâdetler bu makâmı elde etmekde yardımcıdır. Nâfile ibâdetlerle meşgûl olan ba'zı yetişmemiş, olgunlaşmamış sâlikler, nâfile ibâdetlere ülfetle, o makâma münâsebetleri sebebiyle, o makâmdan bir pay almışlardır. Nâfile ibâdetler, asâleten, ya'nî doğrudan doğruya o makâmla münâsebetdedir. Diğerleri-

nin, mübtedî olsun, müntehî olsun, ya'nî yolun başında bulunsun veyâ sonunda bulunsun vâsıtalı, ya'nî dolaylı olarak o makâmla münâsebetleri vardır. [Burada vâsıta yine nâfilelerdir.] O makâm çok parlakdır. Bu makâmda müşâhede edilen nûrâniyyet, diğer makâmlarda azdır. Bu makâmdaki meşâyıh, sünnet-i seniyyeye ittiba' ile, büyük şân ve yüksek mertebede bulunmakdadır. Kendileri gibi olanlardan husûsî özellikleri ile apayrı bir imtiyâzla ayrılmakdadırlar. Onlara bu makâmda müyesser olanlar, başka makâmlarda, yükselme bakımından dahâ üstün olsa da, ele geçmez.

Ondan sonra cezbe makâmına indirdiler. Bu makâm, hesâbsız cezbe makâmlarını câmi'dir. Oradan da aşağı indirdiler. Geriye dönüş, ya'nî yükseldikden sonra tekrâr inme makâmlarının sonu, hakîkat-i câmi'a denilen kalb makâmıdır. İnsanları irşâd etme ve kemâle getirme bu makâma inmeğe bağlıdır. Bu fakîri bu makâma indirdiler. Bu makâma iyice yerleşmeden tekrâr bir urûc, yükselme vâkı' oldu. O zemân aslı da, zıl gibi geride bırakdı. Kalb makâmında vâkı' olan bu urûc sebebiyle temkîne kavuşdu. Vesselâm.

**2. FIKRA:** Ferdiyyet kemâlâtını da kendinde bulunduran bir irşâd kutbunun vücûdu [varlığı] çok azîzdir. Bir çok asrlardan ve hesâbı zor zemânlardan sonra ancak böyle bir cevher zuhûr eder ve karanlık âlem onun nûrû zuhûruyla aydınlanır. Onun irşâd ve hidâyet nûru bütün âlemi içine alır. Arşın tepesinden dünyânın merkezine kadar, kimde rüşd, hidâyet, îmân ve mârifet hâsıl olursa, onun vâsıtasıyla olur ve ondan istifâde olunur. Onun tavassutu olmadan hiç kimse bu devlet ve ni'metlere kavuşamaz. Onun hidâyet nûru dünyâyı kuşatan okyânus gibi, bütün âlemi içine almışdır. O deniz donmuş gibi olup, aslâ hareket etmez. O büyüğe müteveccih olan bir şahs, ona ihlâsla bağlı ise, yâhud o büyük bir tâlibin hâline teveccüh ederse, işte bu te-

veccüh esnâsında, tâlibin kalbinde sanki bir pencere açılır ve o yoldan, teveccüh ve ihlâsı mikdârınca, o deryâdan içer içer ve kanar. Bunun gibi, Allahü teâlânın zikrine mütevec-cih olan bir kimse, o azîze hiç teveccüh etmese, ammâ onu inkârından değil, tanımadığı için böyle yapsa, aynı istifâde onda da hâsıl olur. Lâkin birincisinde olan istifâde bundan dahâ fazladır.

Fekat bir kimse o azîzi inkâr etse, onun büyüklüğünü kabûllenmese, yâhud o büyük zât, ondan incinse, her ne kadar Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olsa da, rüşd ve hidâ-yetin hakîkatinden mahrûmdur. Ona feyz gelmesine onun inkarı sed ve sebeb olmakdadır. Yoksa o azîz, onun istifâ-de etmemesini ve onun zarar görmesini istememekdedir. Hidâyetin hakîkati ondan uzaklaşmışdır. Eğer rüşd varsa, sûret ve şekldedir. Ma'nâsız sûretin ise fâidesi pek azdır.

O azîze karşı ihlâs ve muhabbet üzere olanlar, her ne kadar yukarıda bildirilen teveccüh ve zikr-i ilâhî ile meşgûl olmasalar da, sırf muhabbetleri sebebi ile, rüşd ve hidâyet nûruna kavuşurlar. Hidâyet üzre olanlara selâm olsun!

**3. FIKRA:** Bu fakîre ilk açılan kapı, bulmak zevkı olup, bulmanın kendisi değildi. İkinci hâlde ise, bulmak ele geçdi ve bulmak zevkı gitdi. Üçüncüsünde ise, bulmak da, bul-mak zevkı gibi yok oldu. İkinci hâl, kemâl ve vilâyet-i hâssa derecesine kavuşma hâlidir. Üçüncü makâm ise, tekmîl [tâ-libleri kemâle getirme] ve insanları Hakka da'vet için geriye dönüş makâmıdır. Önceki hâl, sâdece cezbe bakımından kemâldir. Buna sülûk de eklenir ve temâm olursa, önce ikinci, ardından üçüncü hâl hâsıl olur. Sülûk yapmamış bir meczûb ikinci ve üçüncü hâle kavuşamaz. Kâmil ve mü-kemmil olan bir mürşid, cezbesi sülûkünden önce olandır. Ondan sonra sülûkü cezbesinden önce olan gelir. Bu ikisin-den maadası aslâ kâmil ve mükemmil değildir. Vessalâtü ves-selâmü alâ hayr-il beşeri Seyyidinâ Muhammedin ve

âlih-il ethar.

**4. FIKRA:** Bu fakîr, Rebi'ül-evvel ayının sonlarında, bu büyük hânedânın [Nakşibendî büyükleri silsilesinin] halîfelerinden bir azîzin hizmet ve sohbeti ile şereflendi ve bu büyükler yolunu ondan aldı. Aynı senenin Receb ayının ortalarında, sonda olan hâllerin başlangıca yerleşdirilmiş bulunduğu nakşibendî huzûruna kavuşdu. O azîz, "Nakşibendî nisbeti, bu huzûrdan ibâretdir" buyurdu.

On tam sene ve bir kaç ay sonra Zilkâde ayının ilk yarısında, başlangıç ve ortalarda bir nice perdeler arkasında bidâyete yerleşmiş olan nihâyet, önündeki perdeleri yırtdı ve gerçek yüzünü gösterdi. Hiç lekesiz ve engelsiz ve perdesiz ortaya çıkdı. O zemân anlaşıldı ki, başlangıcda bu ismin sûreti, görüntüsü, o vücûdun bir karaltısı ve bu müsemmâdan bir ism var idi. Aralarındaki fark çok büyükdür. İşin hakîkati burada ortaya çıkdı. Mu'âmelenin sırrı burada âşikâr oldu. Tatmayan anlıyamaz. Vessalâtü ves-selâmü alâ Seyyid-il en'âm ve âlih-il kirâm ve eshâbihil-izâm.

**5. FIKRA: (O hâlde Rabbinin ni'metlerini dile getir)** âyet-i kerîmesi mûcibince derim ki: Bu fakîr bir gün kendini sevenlerle birlikde halkada oturuyordum. Kendi harâblığıma, perîşânlığıma bakdım. Bu bakışım o kadar kuvvetlendi ki, kendimi bu duruma [insanları irşâd ve hidâyete da'vete] münâsebetsiz buldum. Bu esnâda, **(Allah için tevâzu' edeni, Allah yükseltir)** hadîs-i şerîfi ma'nâsınca, hakîkatden uzak bu kulu mezellet [aşağılık] toprağından kaldırdılar ve kalbine şöyle seslendiler: "Seni ve kıyâmete kadar, bana kavuşmak için seni vâsıtalı ve vâsıtasız tevessül edenleri magfiret eyledim." Bir yanlışlık olmasın diye de tekrar etdiler. Bu, hayâl, zan cinsinden olan ve şübhe taşıyan bir söz değil, hakîkat ve vâkı'adır. Bunun için Allahü teâlâya sayısız hamd ve senâ, en temiz tesbîh ve tehıyyeler olsun. Rabbimizin beğendiği derecede medhler ve senâlar olsun. Ves-

salâtü ves-selâmü alâ Resûlihi seyyidinâ Muhammedin ve Âlihi kemâ yahrâ.

Bundan sonra ilhâm ile bildirilen bu ma'nâlı sözü, herkese duyurmamı emr buyurdular. Beyt:

***Kocakarı kapısına gelirse bir pâdişâh,***
***Ağam, bıyığın burup, etme gizli gizli âh!***

**(Muhakkak ki, Rabbinin magfireti çok genişdir)** âyet-i kerîmedir.

**6. FIKRA:** Seyr-i ilallah, Allahü teâlânın ismlerinden sâlikin mebde-i teayyünü bulunan isme kadar olan seyrinden ilerlemesinden ibâretdir. Seyr-i fillah ise, o ismde ilerlemek demekdir. Bu seyr, esmâ, sıfat, şuûn ve i'tibârâtdan mücerred olmak i'tibâriyle zât-ı ehadiyyete kadar devâm eder. Bu tefsîr, ya'nî yapdığımız bu açıklama, ALLAH mubârek isminden murâd, bütün ism ve sıfatları kendinde bulunduran vücûb mertebesinde tutulduğu takdîrdedir. Ammâ ALLAH mubârek isminden murâd, zât-ı baht [sırf zât-ı ilâhî] ise, o zemân seyr-i fillah, bildirilmiş olan bu ma'nâ ile, seyr-i ilallaha dâhil olur ve bu durumda seyr-i fillah hiç bir zemân ele geçmez. Çünki zât-ı bahtdaki seyr nihâyetün-nihâye noktasında tasavvur olunamaz. Zîrâ o noktaya kavuşdukdan sonra, orada hiç duraklamadan geri âleme dönülür. Bu geri dönüşe **Sey-i anillahi billah** denir. Bu anlatdığımız öyle bir ma'rifetdir ki, nihâyet-ün-nihâyeye kavuşanlara mahsûsdur. Bu fakîrden başka, Evliyâdan hiç kimse bu ma'rifetden bahs etmemişdir. Âyet-i kerîmede, **(Allah, dilediklerini kendine seçer)** buyuruldu. Velhamdü lillahi Rabb-il âlemîn, vessalâtü ves-selâmü alâ Seyyid-il mürselîne Muhammedin ve âlihi ecma'în.

**7. FIKRA:** Vilâyet kemâlleri, ya'nî evliyâ mertebeleri çeşid çeşiddir. Bir kısmının vilâyet derecelerinden nasîbi bir derece olur. Bir başka kısmının isti'dâdı iki derece, ba'zıla-

rının üç derece, ba'zılarının kâbiliyyeti dört derece olur. Kiminin de isti'dâdı beş derece olur. Bunlar çok azdır. Bu beş dereceden birinci derecenin hâsıl olması, fi'llerin tecellîsine, ikinci derece sıfatların tecellîsine ve son üç derece, mertebelerine göre zâtın tecellîlerine bağlıdır. Bu fakîrin sohbetinde bulunanların çoğu, bu derecelerden üçüncü derecede bulunmakdadır. Azı da dördüncü derecede, pek azı ise, evliyâlık derecelerinin nihâyeti olan beşinci derecededir. Bu fakîre göre kemâl, ya'nî vilâyetdeki olgunluk derecesi, bu derecelerin ötesindedir. Eshâb-ı kirâmın "rıdvânullahi aleyhim ecma'în" zemânından sonra bu kemâl kimsede görülmemişdir. Bu mertebe, cezbe ve sülûkün çok üstündedir. İleride inşâallahü teâlâ bu kemâl hazret-i Mehdîde zuhûr edecekdir. Vessalâtü vesselâmü alâ hayr-il beriyye!

**8. FIKRA:** Nihâyet-ün-nihâyeye kavuşmuş olanlar, geriye dönüşde de en aşağı mertebeye inerler. Nihâyet-ün-nihâyeye kavuşmuş olmanın alâmeti, işte bu en aşağı mertebeye inmekdir. Geriye dönüş ve iniş, bu şeklde olunca, geriye dönen ve çıkdığı gibi en aşağı mertebeye inen, temâmen sebebler âlemine müteveccih olur. Onun bir kısmı Hak sübhânehuya, bir kısmı ise insanlara müteveccih [yönelmiş, yüzünü çevirmiş] değildir. Zîrâ bu hâlde bulunmak, nihâyet-ün-nihâyeye [sonun sonuna] kavuşmamanın alâmetidir ve böyle olan en aşağı mertebeye inemez.

Ya'nî demek istiyoruz ki, mü'minin mi'râcı olan nemâz kılma esnâsında geriye dönmüş velînin latîfeleri [kalb, rûh, sır, hafî ve ahfa ve nefs]inin Allahü teâlâya husûsî teveccühü hâsıl olur ve nemâz bitinceye kadar devâm eder. Nemâzdan sonra, yine bütün varlığıyla insanlara döner. Lâkin farz ve sünnetleri edâ ederken, altı latîfe Allahü teâlâya müteveccih olur. Nâfile nemâz esnâsında ise, yalnız latîfelerin en latîf olanı ile müteveccih olmakdadır. **(Allahü teâlâ ile öyle zemânlarım oluyor ki...)** hadîs-i şerîfi, herhâlde bu husûsî vakte işâretdir ki, bu da nemâza mahsûsdur. Bu işâ-

rete bizi yaklaşdıran delîl de, **(Gözümün ışığı** [bütün neş'em] **nemâzdadır)** hadîs-i şerîfidir. Bu karîneye [ipucuna] ekleyeceğimiz iki işâret dahâ vardır ki, bunlar da sahîh keşf ve sarîh ilhâmdır. Bu ma'rifet bu fakîre mahsûs ma'rifetlerdendir. Meşâyıh bu kemâli, iki teveccüh arasını birleşdirmede bilmişlerdir. Her şeyin en doğrusunu Allahü teâlâ bilir. Vesselâmü alâ menittebe'al-hüdâ veltezeme mütâbe'at-el Mustafâ aleyhi ve alâ âlihis-salevâtü vet-teslimâtü etemmühâ ve ekmelühâ.

**9. FIKRA:** Meşâyıh [büyük tesavvuf âlimleri] buyurmuşlardır ki, Evliyânın, vilâyet mertebesine kavuşdukdan sonraki müşâhedesi enfüsdedir. Seyr-i ilallahda yolda ilerlerken hâsıl olan âfâkın müşâhedesi mu'teber değildir. Bu fakîre keşf olunan ise, dahâ başka olup, onda nefsdeki [kendindeki] müşâhede de, âfâkdaki [dışarıdaki] müşâhede gibi mu'teber değildir. O müşâhede Hak teâlânın gerçek müşâhedesi değildir. Hak teâlâ bîçûn ve bîçigûnedir [Nasıl ve ne hâlde olduğu bilinemez]. Çün [ta'rîf edilen] aynasına sığmaz; bu ayna ister âfak, ister enfüsde olsun.

Allahü teâlâ, âlemin ne içindedir, ne dışındadır. Ne âleme bitişikdir, ne de ondan ayrıdır. Allahü teâlâyı müşâhede ve rü'yet de, ne âlemin içindedir, ne de dışındadır. Ne âleme bitişikdir, ne de âlemden ayrıdır. Bunun içindir ki, âhıretdeki rü'yete, ya'nî Cennetde Allahü teâlâyı görmeğe, nasıl olacağı bilinmiyen bir görmedir demişlerdir. Bu akl ve düşünce ile anlaşılamaz. Dünyâda bu sırrı seçilmişlerin seçilmişlerine açıklamışlardır. Onlara olan rü'yet değilse de, rü'yet gibidir. Bu öyle büyük devlet ve se'âdetdir ki, Eshâb-ı kirâmın "aleyhimürrıdvân" zemânından sonra çok az kimse bununla şereflenmişdir. Bu gün bu söz kabûlden uzak görünse ve çokları doğruluğuna yanaşmasalar da, büyük bir ni'meti izhâr etmekdedir. Kısa görüşlü ve dar düşünceliler inansın veyâ inanmasın! Bu nisbet bu özelliği ile yarın hazret-i Mehdîde görülecekdir, inşâallahü teâlâ. Doğru yol-

da olanlara ve Resûlullaha “sallallahü aleyhi ve sellem” uyanlara selâm olsun! Salevâtullahi teâlâ ve teslimâtühü aleyhi ve alâ âlihi ve eshâbihi ecma’în.

**10. FIKRA:** Bir tâlib bir şeyhin [mürşid-i kâmilin] huzûruna gelince, şeyh ona istihâre etmesini söylemelidir. Üçden yediye kadar istihâre etdirmelidir. İstihârelerden sonra istek ve arzûsunda bir tezebzüb [dalgalanma ve tereddüd] meydâna gelmezse, ona büyükler yolunu açmalıdır. İlk iş ona tevbeyi öğretmekdir. Bunun için iki rek’at tevbe nemâzı kılmasını söylemelidir. Zîrâ bu yolda tevbesiz adım atmak fâidesizdir. Ammâ tevbede icmâl [kısa ve topluca bütün günâhlardan tevbe etmek] yeterlidir. Tafsîlini dahâ sonraya bırakır. Çünki bu günlerde, ya’nî ilk zemânlar himmetler düşük, kalbler dağınık olup, arzû edilen netîce elde edilemez. Eğer başdan tafsîli tevbe etmeğe mecbûr edilse, bunun ciddî olabilmesi için epey bir zemân gerekir. Bu zemân zarfında istek ve arzûsunda bir gevşeklik ve soğuma meydâna gelebilir ve bu yüzden istediği şeyden geri kalabilir. Hattâ başdan yapılan tafsîli bir tevbe beklenen netîceyi vermeyebilir.

Bundan sonra, tâlibin hâline münâsıb olan bir vazîfe vermelidir. İsti’dâd ve kâbiliyyetine uygun zikr ta’lîm ve telkîn etmelidir. Yoldaki işini kolaylaşdırmak için tâlibin hâline teveccühde eksiklikde bulunmamalı, kalbinde hâsıl olan hâlleri gözetmeli, ondan uzak durmamalıdır. Yolun edeb ve şartlarını ona açıklamalı, onu teşvîk etmelidir. Kitâba, Sünnete ve Selef-i sâlihînin eserlerine uymağa gayret etdirmelidir. Bu mütâbe’at, ya’nî uymak olmadan maksada kavuşmanın mümkin olamıyacağını ona bildirmelidir. Yine ona bildirmelidir ki, Kitâba ve Sünnete kıl ucu kadar muhâlif görünen keşf ve vâkı’alara hiç önem vermemeli ve i’tibâr etmemelidir. Hattâ bunlardan istigfâr etmelidir.

Mürşid, müridinin, akâidini Ehl-i sünnet ve cemâ’atin

güzel akîdesine göre düzeltmesini, nasîhatden geri kalmamalı, kendine lâzım olacak zarûrî fıkh bilgilerini öğrenmesini ve her hâlükârda ilmi ile amel etmesini buyurmalıdır. Çünki bu yolda uçmak, i'tikâd ve amelin iki kanadı olmadan mümkin değildir.

Yine tâlibe sıkı sıkı, yemekde harâm ve şübhelilerden çok sakınmasını, bu husûsda ihtiyât üzere olmasını tenbîh etmeli, her bulduğunu yimemesini, nereden geldiğini bilmeden ağzına koymamasını, bu husûsda parlak dînimizin fetvâsı olmadan el ve ağzını hareket etdirmemesini söylemelidir. Kısaca her işde, **(Peygamberimin size verdiklerini** [yapmanız iyidir buyurduklarını] **alın, sizi men' etdiği şeylerden sakının)** âyet-i kerîmesini hep göz önünde bulundurmasını tenbîh etmelidir.

Tâlibler iki hâlde olurlar: Yâ keşf ve ma'rifet sâhibi, ya da cehl ve hayret erbâbıdırlar. Ammâ yoldaki konakları ve makâmları aşdıkdan ve önlerindeki, ya'nî kendileri ile Rableri arasındaki perdeleri kaldırdıkdan sonra, her ikisi de vâsıldır, Hakka kavuşmuşdur. Kavuşmada birbirlerinden üstünlük ve meziyyetleri yokdur. Tıpkı iki kişinin birçok menzil ve konaklardan sonra Kâ'beye ulaşmaları gibidir. Bunlardan biri her menzilde, her konakladığı yer ve şehrde, küçük-büyük her şeye bakar, her şeyi görmeğe çalışır ve isti'dâdı mikdârınca çok şeyler öğrenir ve öylece Kâ'beye ulaşır. Diğeri ise, bu konakladıkları yer ve şehrlerde bir şeye bakmaz, incelemez ve gözü kapalı gibi Kâ'beye varır. İşte Kâ'beye kavuşmada bunların ikisi de aynıdır. Kâ'beye kavuşmada birinin diğerine üstünlüğü ve meziyyeti yokdur. Evet yolda ilerlerken gördükleri ve görmedikleri farklıdır ve fark bu kadardır. Ammâ kavuşdukdan sonra ikisine de cehl, ya'nî önceki bildiklerini düşünmemek ve bırakmak lâzımdır. [Onlar buraya kadar lâzım idi. Maksada kavuşunca artık angarya olurlar.] Çünki Allahü teâlânın zâtının ma'rifetinde cehâlet ve bilememek vardır.

Şunu da bilmek lâzımdır ki, sülûk konaklarını aşmak, on makâmı geçmekden ibâretdir. On makâmı aşmak ve geçmek ise, fi'llerin, sıfatların ve zâtın tecellîlerine kavuşmağa bağlıdır. Bu on makâmdan **Rızâ** makâmının dışındakiler, fi'llerin ve sıfatların tecellîlerine bağlıdır. Rızâ makâmı ise, zât-i ilâhînin tecellîsine bağlıdır; teâlâ ve tekaddes. Aynı şeklde zât-i ilâhînin muhabbetine bağlıdır ki, bu muhabbet hâsıl olunca, muhib, mahbûbunun elem ve ni'metlerini eşit bulur. Böylece rızâ ele geçer, rızâsızlık kalkar. Aynı şeklde bütün bu makâmlara kelimenin tam ma'nâsıyla kavuşmak, tam fenâya kavuşmanın kendisine bağlı olduğu zâtın tecellîsinin hâsıl olduğu zemândır. Ammâ dokuz makâma kavuşmak, fi'llerin ve sıfatların tecellîsinde olmakdadır. Meselâ Allahü teâlânın kudretini, kendi üzerinde ve herşeyin üzerinde müşâhede edince, gayr-i ihtiyâri **tevbe** ve **inâbete** başvurur. Korkar ve titrer ve **vera'** [bütün günâhlardan sakınma] yolunu tutar. Allahü teâlânın takdîrine, kazâsına sabr eder ve hiçbir şeye gücü yetmediğini anlar. Mevlâsının ihsân eylediği ni'metleri bilince ve vermenin ve vermemenin Ondan olduğuna inanınca, çâresiz **şükr** makâmına gelir ve tevekkülde ayağını sağlam ve sâbit tutar. Allahü teâlânın merhamet ve muhabbeti zâhir olunca, **Recâ** makâmına gelir. Allahü teâlânın azamet ve kibriyâsını müşâhede edince ve alçak dünyâ onun nazarında hor ve kıymetsiz bulununca, çâresiz dünyâyı istemekden ve Ona kavuşmakdan kesilir ve **fakrı** seçer ve zühdü kendisine âdet edinir.

Ammâ şunu da bilmelidir ki, bu makâmlar tafsîli olarak ve sırası ile sülûkü cezbesinden önce olan sâlike hâsıl olur. Cezbesi sülûkünden önce olan sâlik ise, bu makâmları icmâlen geçer. Çünki onu ezelî inâyet, öyle bir muhabbete giriftâr etmişdir ki, bu makâmların tafsîli ile meşgûl olamaz. O muhabbetin içinde, bu makâmların özü ve bu konakların hulâsâsı, tam olarak kendisine, tafsîl sâhibinin müyesser ol-

madığı derecede ihsân olunur. Doğru yolda olanlara selâm olsun!

**11. FIKRA:** Tâlibin [Lâ derken] âfâkî ve enfüsî [dışındaki ve içindeki] bâtıl ilâhları [Allahdan başka tapdığı, gönül verdiği, kulluk etdiği her şeyi] silip yok etmeğe çok çalışması lâzımdır. **İllallah** derken, ya'nî Hakdan başka ma'bûd yokdur derken, hâtırına ve düşüncesine gelen her şeyi, **lâ** derken kasd etdiklerine dâhil etmeli, Allahü teâlânın vücûdü ile yetinmelidir; her ne kadar o makâmda vücûd bile yolda kalıyor ve vücûdün ötesini aramak gerekiyor ise de. Ehl-i sünnet âlimleri, "Allahü teâlânın vücûdü zâtından başkadır" demekle ne güzel söylemişlerdir. Vücûda zâtın aynısı demek ve vücûddan başka bir şey yokdur. Allahü teâlânın zâtı vücûddür demek, görüş, bakış ve gerçeği bilmekdeki kusûr ve eksiklikden doğmakdadır. Şeyh Alâüddevle Semnâni hazretleri "kuddise sirruh", "Vücûd âleminin üstü, melik-i vedûd âlemidir" demişlerdir.

Bu fakîri vücûd âleminden yukarı çıkardıklarında, bir müddet bu hâle mağlûb oldum. Taklîdî ilm mucibince kendimi müslimânlardan sayardım. Velhâsıl mümkin ve mahlûk olanın havsala ve hâtırına gelen şeylerin de mümkin ve mahlûk olmaları lâyık ve uygundur. İnsanlara, kendisini tanıyamamakdan başka açık yol bırakmayan Allahü teâlâ her eksik ve aybdan münezzehdir. Buradan bu fenâ ve bekâya kavuşan mümkinin [velînin] vâcib olacağı, sakın akla ve hayâle gelmesin. Bu imkânsızdır ve hakîkatlerin değişmesine yol açar. O hâlde mümkin vâcib olmayınca, vâcib teâlâdan nasîbi, anlıyamamazlıkdan başka birşey olamaz.

Beyt:

***Anka kuşu avlanamaz, tuzağını topla,***
***Çünki orada sâdece hava girer tuzağa.***

Yüksek himmetli olmak, hiç kavuşulamıyan, kendisin-

den nâm ve nişân görünmiyen böyle bir maksûdu matlûb edinmekle ifâde edilir. Bir kısmları vardır ki, kendilerinin aynı görmek istedikleri matlûbu isterler ve isterler ki, onunla aralarında yakınlık ve berâberlik olsun. Mısra':

***Onlar onlardır ve ben böyleyim, yâ Rab.***

**12. FIKRA:** Hâce Nakşibend "kaddesallahü teâlâ sirreh-ül-akdes", "Meşâyıhdan herbirinin aynasının iki yüzü vardır. Benim aynamın ise altı yüzü vardır" buyurduğu hâlde, zemânımıza kadar bu yolun ve hânedânın büyüklerinden hiçbiri bu öz ve yüksek ma'nâlı sözü açıklamadı. Hattâ işâret ve remz ile dahî bu husûsda bir söz söylemedi. Sermâyesi az olan bu fakîr ve hakîrin ne haddine ki, bu sözü açıklamağa koyulayım ve îzâhında ağzımı açıp, dilimi oynatayım. Ammâ Hak sübhânehü ve teâlâ mücerred ihsânıyla bu muammânın sırrını bu fakîre açıp, iç yüzünü olduğu gibi gösterince, hâtırıma geldi ki, bu gizli inciyi [çok kıymetli bilgiyi] kalem ile yazıya döküp, ortaya çıkarayım ve dil ile anlaşılacak bir tarzda beyân edeyim. İstihâre etdikden sonra buna girişdiğimi de yazmadan geçmiyeyim. Allahü teâlâdan ismet ve tevfîk isterim.

Yukarıda bildirilen aynadan murâd, ârifin kalbi olup, rûhla nefs arasında geçitdir, vâsıtadır. İki yüzden maksad, rûha ve nefse bakan yüzler kasd edilmişdir. İşte meşâyıhın kalb makâmına erişmesi esnâsında, onun iki yüzü görülmekde, kalb makâmına münâsib olan, o iki makâmın ilm ve ma'rifetleri ele geçmekdedir. Hazret-i Hâcenin yolu ise böyle olmayıp, o makâmda, nihâyet başlangıçda mündericdir. Onun yolunda kalb aynasında altı cihet [yön, yüz] ortaya çıkmakdadır. Bunu şöyle açıklarız: Bu yolun büyüklerine göstermişlerdir ki, altı latîfeden insanda olanlar, insanın kalbinde temâmen vardır. Nefs, kalb, rûh, sır, hafî ve ahfâ altı latîfe olup, altı yüzlü olmakdan bunlar kasd edilmişdir. O hâlde, diğer meşâyıhın seyri kalbin zâhirinde ve büyükle-

rin seyri, kalbin bâtınındadır. Bu seyrle onun bâtınındaki bâtınlara [kalbin içinin içinin içindekilerine] kavuşurlar ve bu altı latîfeye âid ilm ve ma'rifetleri kalb makâmında ortaya koyarlar. Kalb makâmına münâsib olan ilmler bunlardır. Hazret-i Hâce Şâh-ı Nakşibendin "kuddise sirruh" derin ma'nâlı o sözünün açıklaması budur. Bu fakîre bu makâmda, bu büyüklerin hurmetine ve onların bereketiyle çok çok şeyler verilmiş, tahkîkden sonra tedkîk [hâllendikden sonra hâllerini ve kavuşduklarını incelemek] ihsân edilmişdir. **(Rabbinin ni'metlerini dile getir)** âyet-i kerîmesi mûcibince, o çoklukdan bir remz ve o tedkîkden bir işâret yazıyorum. İsmet ve tevfîk Allahü teâlâdandır.

Kalbin kalbinin de, kalb gibi latîfeleri vardır. Fekat kalbin kalbinde, dâirenin darlığı veyâ bilinmiyen bir sebeble, biraz önce ismlerini bildirdiğimiz altı latîfeden iki latîfe cüz'î bir yolla zâhir olmuyor. Bu iki latîfe, nefs ve ahfâ latîfeleridir. Üçüncü mertebede bulunan kalbde de durum aynıdır; ancak onda hafî de görünmüyor. Dördüncü mertebedeki kalbde de yine böyle olup, onda sır da zâhir olmuyor. Onda sâdece kalb ve rûh görünmekdedir. Beşinci mertebede, onda rûh da görünmez. Burada ancak, sâdece ve yalnız sırf kalb kalır. Onda aslâ bir şeyin i'tibârı yokdur.

Sonun sonuna ve nihâyetin nihâyetine varmak için tevessül edilecek ba'zı yüksek ma'rifetleri burada bildireceğim. Allahü teâlânın tevfîkı ile derim ki, âlem-i kebîrde [kâinâtda] tafsîli [ayrıntılı] olarak zâhir olanlar, âlem-i sagîrde, ya'nî insanda icmâlen [topluca] vardır. Âlem-i sagîr parlatılır ve nûrlandırılırsa, ayna olmak hasebiyle, âlem-i kebîrde tafsîlî olarak zâhir olan her şey onda görünür. Çünki parlamak ve nûrlandırılmakla hacmi genişlemiş, sağırlık hükmü [küçüklüğü] ortadan kalkmışdır. Bunun gibi âlem-i kebîre nisbetle âlem-i sagîrde zâhir olan şeylerin hepsi, âlem-i sagîre nisbetle kalbde de icmâlen ve tafsîlen zâhir olur. Kalb âlemi olan âlem-i esgâr [en küçük âlem] parlatıldığı ve ona

gelen zulmet zâil olduğu zemân, ayna olmak özelliği sebebi ile, onda da, âlem-i sagîrde tafsîlen zâhir olan şeylerin hepsi zâhir olur. Bunun gibi kalbe nisbetle kalbin kalbinde de icmâl ve tafsîl olarak aynı hâl görülür. Tafsîlin onda zuhûru, tasfiye ve nûrâniyyet sebebi ile mücmel olmasından sonradır. Üçüncü ve dördüncü mertebedeki kalbler de icmâl ve tafsîl i'tibâriyle buna benzer. Adı geçen mertebelerde tafsîli zuhûr, parlaklık ve nûrâniyyet sebebi iledir. Beşinci mertebede olan kalbin hâli de böyledir. Zîrâ o bütün besâtad, sâdelik ve onda hiçbir şeyin i'tibârının bulunmaması ile birlikde, mükemmel bir tasfiyeden sonra, âlem-i kebîr, âlem-i sagîr ve âlem-i esgârda ve bundan sonraki âlemlerde bulunan herşey onda zuhûr eder. İşte kalb hem çok dar, hem çok geniş, hem sâde, hem çok basîtdir. Hem çok azdır, hem çok çokdur. Bu sıfatları kendinde bulunduran onun gibi bir başka şey yaratılmamışdır ve Allahü teâlânın, bunun kadar münâsebeti olan bir başka yaratığı yokdur. Bunun için mahlûkâtın hiçbirisinde zâhir olmayan Allahü teâlânın şaşılacak âyet ve alâmetleri onda zâhir oluyor. İşte bu ma'nâyı izhâr husûsunda hadîs-i kudsîde, Allahü teâlâ, **(Beni yer ve gökler içine almaz, lâkın mü'min kulumun kalbi alır)** buyurmakdadır.

Âlem-i kebîr, zuhûr için aynaların en genişi olduğu hâlde, içindekilerin çokluğu ve tafsîlî sebebiyle Allahü teâlâ ile bir münâsebeti yokdur. Çünki kalbde hiç kesret [çokluk] ve tafsîl yokdur. Allahü teâlâ ile münâsebete lâyık olan, çok dar ve çok geniş, sâde ve çok basît, en az ve en çok olandır. Nitekim buna işâret olundu. Vaktâ ki ma'rifeti etem [çok tam] ve şühûdu ekmel olan ârif, bu çok azîz, şerefli ve kıymetli makâma ulaşınca, bütün âlemlerin ve zuhûrların kalbi olup, vilâyet-i Muhammedîye kavuşur ve Mustafânın da'vet makâmı ile müşerref olur. "Alâ sâhibihassalâtü ves-selâmü vettehıyye."

Aktâb, evtâd ve ebdâl onun vilâyeti dâiresinin altına gir-

mekde, efrâd, ahâd ve sâir evliyâ fırkaları onun hidâyet nûrlarından istifâde etmekdedir. O Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" nâib-i menâbidir [vekîlidir] ve Habîbullahın "aleyhissalâtü vesselâm" hidâyeti ile hidâyet bulmuşdur. Bu kadar kıymetli ve şerefli bir nisbet, murâdlardan bir tâne olanlara mahsûsdur. Müridlerin bu kemâlden hiçbir nasîbleri yokdur. Bu kemâl mertebesi büyük nihâyet ve çok az ele geçen bir gâyedir. Onun üstünde bu cinsden bir kemâl yokdur. Bundan yüksek bir ihsân yokdur. Binlerce sene sonra böyle bir ârif vücûda gelse, çok büyük bir ni'met ve ganîmetdir. Bereketi uzun yıllar ve zemânlarda görülür. Bu öyle bir ârifdir ki, sözleri devâ, nazarı şifâdır. Bu hayrlı ümmetden hazret-i Mehdî de bu şerefli nisbete sâhib olacakdır. Bu bir ilâhî ihsândır. Allahü teâlâ bunu dilediğine verir. O büyük ihsânlar sâhibidir.

Bu uzak devlete erişmek, sülûk ve cezbe yollarını ayrıntılı olarak derece derece temâmlamağa, tam fenâ ve kâmil bekâ makâmlarını mertebe mertebe ikmâl etmeğe bağlıdır. Bu ise, ancak Peygamberlerin efendisi ve âlemlerin Rabbinin Sevgilisine "aleyhi ve alâ âlihi minessalevâti efdeluha ve minet-teslimâti ekmelühâ" tam mütâbe'at etmekle [uymakla] mümkündür. Bizi Ona uyanlardan eden Allahü teâlâya hamd olsun! Allahü teâlâdan bütün isteğim, beni Habîbine "sallallahü aleyhi ve sellem" tam uyanlardan, bu mütâbe'atda sâbit olanlardan ve Onun "sallallahü aleyhi ve sellem" şerî'ati üzre istikâmetde bulunanlardan eylemesidir. Bu düâma âmîn diyen kula Allahü teâlâ merhamet eylesin!

Bu ma'rifetler, ince sırlardan ve gizli rümûzlardandır. Evliyânın büyüklerinden hiçbiri bunlardan bahs etmemiş, meşhûr mutesavvuflardan hiçbiri, işâretle dahî olsa bunlardan konuşmamışdır. Allahü sübhânehü ve teâlâ bu sırları bu kuluna mahsûs kılıp, Habîbinin "sallallahü aleyhi ve sellem" sadakası olarak onun diliyle ifşâ eyledi. Beyt:

***Kocakarı kapısına gelirse bir pâdişâh,***
***Agâm, Sen şaşırıp da çekme gizli gizli âh!***

Allahü teâlânın kabûlü, bir illete, şarta ve sebebe bağlı değildir. Dilediğini yapar ve dilediğini hükm eder. Allahü teâlâ dilediklerine husûsî rahmet eder, O büyük ihsânlar sâhibidir. Ve sallallahü teâlâ alâ Seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve selleme ve bâreke ve alâ cemi'il-enbiyâi vel-mürselîn ve alel-melâiket-il mukarrabîn ve alâ ibâdih-is-sâlihîn. Hidâyet üzre olanlara ve Muhammed Mustafâya "aleyhis-salâtü ves-selâm" tâbi' bulunanlara selâm olsun!

**13. FIKRA:** Rûh bîçûn [nasıl olduğu anlaşılamıyan, anlatılamıyan] âlemdendir. Bunun için, onun özelliklerinden biri, mekânsız olmasıdır. Gerçi Allahü teâlânın mekânsız olmasına nisbetle mekânlı gibi, Onun "teâlâ ve tekaddes" vücûb mertebesindeki bîçûnlüğüne göre çûnun [bilinenin ve anlatılabilinenin] tâ kendisi olmakdadır. Sanki rûhlar âlemi, bîçûn mertebesi ile âlem arasında berzahdır, geçitdir. Bunun için ikisine de benzemekdedir. Bu sebebden çûn [madde] âlemi onu bîçûn bilmekde, ammâ bîçûn mertebesine göre de ayn-ı çûn [çûnun, anlaşılabilenin ta kendisi] görülmekdedir. İkisi arasında berzah, geçit konumunda bulunması, aslî fıtratı i'tibâriyle onda mevcûddur.

Bu maddî bedene ve bu zulmânî heykele taalluk etdikden sonra, geçit olmakdan, çûn ile hakîkî bîçûn arasında vâsıta olmakdan çıkmış, temâmen çûn âlemine inmiş, bîçûn tarafı örtülmüşdür. Hârût ve Mârût gibi olmuşdur. Onlar da ba'zı hikmet ve maslahatlar için meleklere mahsûs yüksek makâmlarından insanlığın aşağı seviyesine indirilmişlerdi. Tefsîrlerde ve benzeri kitâblarda böyle yazılıdır. Bundan sonra, eğer Allahü teâlânın inâyeti ve yardımı elinden tutar ve bu yolculuğundan geri döner ve bu aşağılığından kurtulup tekrâr yükselirse, zulmânî nefs ile maddî beden de onunla birlikde yükselip, mertebeleri aşarlar. Bu

arada rûhun tealluk ve tenezzülünden maksad ne ise, o da zuhûr eder ve emmâre itminâna kavuşur, zulmânî nûrânî olur.

Rûh bu yolculuğu temâmlayınca ve nüzûlden maksad ele gelince, aslî olan berzahıyyete, çûn ile bîçûn arasında vâsıta olmaklık vazîfesine döner. Bidâyetdeki urûc ve rücu'un nihâyetini bulmağı arzûlar. Kalb de rûhlar âleminden olduğu için, o da berzahlıkda, ya'nî arada kalacakdır. Âlem-i emrden birşeyler edinmiş olan mutme'inne nefs –ki bedenle kalb arasında geçitdir– aynı yere yerleşecekdir. Dört unsûrdan [ateş, hava, su, toprak] mürekkeb [birleşip meydâna gelmiş] olan beden, kevn ve mekân [varlık, vücûd, dünyâ] âleminde bulunacak ve tâ'at ve ibâdetle meşgûl olacakdır. Bundan sonra eğer [dîne, şerî'ate karşı] serkeşlik ve muhâlefeti görülürse, unsûrların tabî'atlerinin îcâbı olarak îzâh edilir. Meselâ aslı i'tibâriyle serkeşlik ve aksilik istiyen ateş cüz'ü, iblîs gibi, "Ben ondan [Âdem aleyhisselâmdan] hayrlıyım" diye haykıracak, serkeşlikden vaz geçmiş olup, Hak teâlâdan râzı bulunan ve Allahü teâlânın da kendisinden râzı olduğu ve râzı olunandan ve râzı olandan serkeşliğin beklenmediği nefs-i mutme'inneden bir serkeşlik meydâna gelirse, bu serkeşlik ondan değil, artık kalıbdan, ya'nî bedenin tabi'î hâlindendir. İnsanların Efendisi "aleyhi ve alâ âlihissalâtü vet-teslimâtü etemmühâ ve ekmelühâ", bu nev'î iblîsvârî serkeşlik için, **(Küçük cihâddan döndük, büyük cihâda geldik)** buyurmuş olsa gerek ki, o muhâlefetin menşei kalıb cüz'üdür. **(Şeytânın müslimân oldu)** buyurmasından murâdları, ya O yüce Peygamberin yanındaki şeytândır –ki burada murâd, içindeki şeytân olup, her ne kadar onun hâkimiyyeti kırılmış ve inâd ve ısrârından vazgeçmiş ise de, zâtî olanlar zâtdan ayrılamaz, nitekim mısra':

***Zenciden siyâhlık nasıl gitsin ki, kendi rengidir.***

Veyâ ondan murâd enfüsî [insanın içinde bulunan] şeytândır. Onun müslimân olması ise, serkeşliğinden temâmen vaz geçer, hiç hatâ etmez demek değildir. Müslimân olduğu hâlde azîmeti bırakıp, ruhsat ile amel etmesi câizdir. Eğer içinde bir hasene [iyi taraf ve sevâb] bulunmayan küçük bir günâh işlese, yine yeri vardır. Ebrârın hasenesi, mukarreblere göre günâhdır sözü de bu kabîldendir. Bu saydıklarımız, serkeşliğin, muhâlefetin ve karşı gelmenin kısmlarıdır. Bu kadar serkeşliğin insanda bırakılmış olması, insanın ıslâh ve ilerlemesi içindir. Zîrâ noksan ve kusûrun en büyüğünü terk-i evlâyı yapmasında bulduğu o işleri yapdıkdan sonra, o kadar pişmanlık ve nedâmet duyar ve o kadar tevbe ve istigfâr eder ki, sayısız terakkîlere, ilerlemelere mazhar olur. Beden unsûru kendi yerinde bulunduğundan, altı latîfeden ayrıldıkdan ve bunların âlem-i emrde yükselmelerinden sonra, şübhesiz bu âlemde onların halîfesi [vekîli] işte bu beden kalacak ve hepsinin işini o görecekdir. Bundan sonra, eğer ilhâm varsa, hakîkat-i câmi'a denen kalb latîfesinin halîfesi [yerine bakanı] olan yüreğe olmakdadır. Hadîs-i şerîfde vârid olan, **(Kırk sabah Allahü teâlâya karşı ihlâs üzere olanın kalbinden diline hikmet pınârları akar gelir)** ifâdeden murâd işte bu kalbdir. Her şeyin en doğrusunu Allahü teâlâ bilir. Ya'nî et parçası olan yürekdir. Bir başka hadîs-i şerîfden bu ma'nâ ve maksad dahâ iyi anlaşılmakdadır. Nitekim Sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz, **(Kalbime bir bulanıklık geliyor...)** buyurmakla, kalb ismi verilen yürek üzerine bir bulanıklığın geldiğine işâret etmekdedir. Çünki hakîkat-i câmi'a denen hakîkî kalbde keder ve bulanıklık olmaz. Zîrâ o, bulanıklıkdan temâmen kurtulmuşdur. Yine bir hadîs-i şerîfde, kalbin hep değişdiğinden bahsle, **(Mü'minin kalbi Rahmânın iki** [kudret] **parmağı arasındadır...)** buyurdu. Yine bir hadîs-i şerîfde, **(Mü'minin kalbi geniş bir arâzîdeki bir iplik lifi gibidir...)** buyurdu. Yine bir düâsında, **(Ey kalbleri değiş-**

**diren Rabbim, kalbimi tâ'atin üzre sâbit eyle!)** buyurdu. Bir kararda kalmamak ve değişmek, hep, et parçası olan yürekde olmakdadır. Çünki hakîkat-i câmi'a denen gerçek kalbde hiçbir zemân değişme olmaz. Zîrâ o artık itminâna kavuşmuş, en sağlam hâlde karar kılmışdır. Halîlullah "alâ nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm", **(Yâ Rabbî, kalbimin itminânını istiyorum)** demekle, yürekdeki değişikliğe işâret etmişdir. Bundan başkası olamaz. Çünki Onun hakîkî kalbi, şübhesiz itminân bulmuşdu. Hattâ nefsi bile, hakîkî kalbinin hâkim ve gâlib olmasıyla itminâna ermişdi.

**(Avârif-ül me'ârif)** kitâbının sâhibi [imâm-ı Sühreverdî] hazretleri "kuddise sirruh" der ki: İlhâm, kalb makâmına çıkan mutme'inne nefsin sıfatı olur. O zemânki telvîn ve taklîbler [renkden renge girmeler ve değişmeler] de nefs-i mutme'innenin sıfatlarından sayılır. Avârif sâhibinin bu açıklamaları, gördüğünüz gibi, bildirilen hadîs-i şerîflere muhâlifdir. Şeyh, haber verdiği bu makâmdan yukarı çıkabilseydi, işin hakîkatini ve iç yüzünü anlar ve benim bildirdiğimin doğruluğunu görürdü. Benim keşf ve ilhâma mutâbık olarak vâkı' olan haberlerimin doğruluğu Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" haberleri, hadîs-i şerîfleri ile ortaya çıkdı.

Yüreğin altı latîfeye halîfe olması ve üzerine ilhâmın gelmesi, hâl ve telvînlere sâhib bulunması hakkındaki haber ve bildirdiklerimi öğrendikleri zemân, teassub ehline ağır gelecekdir. Zîrâ işin hakîkatini bilmiyorlar. Bilmedikleri için, de anlamıyorlar. Bunun için onlara ağır gelmekdedir. Ammâ Resûl-i ekremin "aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm" şu hadîs-i şerîfine ne diyecekler? **(Âdem oğullarının cesedinde bir et parçası vardır. Bu et parçası sâlih olur, ya'nî işe yarar ise, bütün beden sâlih** [sağlam ve iyi ve işe yarar] **olur. Eğer fâsid olursa** [işe yaramaz hâlde bulunursa]**, bütün beden fâsid** [bozuk] **olur. Uyanınız, dikkatle dinleyiniz! O et parçası kalbdir** [yürekdir]**.)** Et parçasının kalb ol-

duğunu, sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz mübâlağa [kuvvet] ile beyân edip, cesedin salâh ve fesadını, et parçasından ibâret olan o kalbin salâh ve fesadına bağlı kıldı. Hakîkî kalb için câiz olan şeyler, hilâfet ve nihâyet, ya'nî vekâlet yoluyla yürek için de câiz olur, ya'nî o da latîfeler gibi iş görür.

Biraz da rûhdan bahs edelim: Rûh, ölümden evvelki ölümle cesedden ayrılınca, vâsıl olan ârif rûhunu ne bedeninin içinde, ne dışında, ne bedenine bitişik, ne de ayrı bulur. Yalnız cesedin ıslâhı, iyi olması için, bedene te'alluk etmiş olduğunu anlar. Hattâ deriz ki, rûh kendi kemâline kavuşmak maksad ve arzûsu sebebiyle bedene te'alluk etmişdir. İşte rûhun bedene olan bu te'alluku, cesed için salâh ve hayrın menşe' ve nüvesini teşkîl etmekdedir. Bu te'alluku olmasaydı, beden temâmen şer ve noksanlık mahallî olurdu.

Allahü teâlânın da, rûh ve diğer mahlûklarla hâli böylecedir. Hak teâlâ âlemin içinde değildir, dışında değildir, âleme bitişik değildir, ondan ayrı değildir. Âlemle te'alluku, irtibât ve münâsebeti onu yaratmak, varlıkda tutmak, kemâlâta âid feyzleri, ni'met ve iyilikleri vermekledir.

**SÜÂL:** Eğer süâl eder ve dersen ki, hak yolun âlimleri, sizin konuşduğunuz gibi, rûhdan bahs etmediler; hattâ ondan konuşmaya izn vermediler. O büyük âlimlere, küçük ve büyük, az ve çok her şeyde uyan sizin gibi bir kimsenin rûhdan bahsetmesi ne sebeble olur ve neye yorumlanır?

**CEVÂB:** Âlimlerden rûhun hakîkatini bilenler azdır. Bu ilmi bilenler, az olmakla berâber, kendilerine münkeşîf olan kemâlât-ı rûhiyyeyi, tafsîlen beyân buyurmayıp, halkın yanlış anlamasından ve dalâlete düşmesinden sakınarak icmâl ile yetinmişlerdir. Çünki kemâlât-i rûhiyye [rûhla alâkalı mertebe ve olgunluklar] sûreta [görünüşde] kemâlât-i vücûbiyyeye benzer olduğundan, aralarındaki fark

çok incedir. Bunu ancak râsıh [doğru ve kuvvetli] ilme sâhib olan âlimler anlıyabilir. Doğru yolun âlimleri maslahatı [halka yarayışlı olanı] icmâlde [kısa ve öz olarak beyân etmekde] gördüler. Hattâ rûhun hakîkatini olduğu gibi izhâr ve beyân edenlere inkâr ehli dediler. Lâkin yukarıda zikr edildiği gibi, rûhun kemâlâtını inkâr etmediler. Bu za'îf kulun, rûhun ba'zı hâllerini beyân ve ba'zı husûsiyyetlerini açıklaması, sahîh ilmine ve sarîh keşfine dayanarak ve güvenerekdir. Allahü teâlâ kendi yardımı ve tevfîkı ve Habîbinin "aleyhissalâtü vesselâmü ve âlihil-kirâm" sadakası olarak, beyâna mâni' olacak şübheleri de gidererek hepsini bildirdi. Dikkat et, iyi anla!

Bilinmesi lâzım gelen şeylerden biri de şudur: Cesed rûhdan sayısız kemâlât edindiği gibi, rûh da cesedden büyük fâideler kazanmakdadır. Bu fâidelerden bir kısmı, rûhun da beden sâyesinde işitmesi, görmesi, konuşması, bedeni hâline girmesi, çalışıp kazanır olması ve âlem-i ecsâda [ya'nî beden, madde âlemine] münâsib olan işleri yapması şeklinde sıralanabilir.

Yukarıda geçdiği gibi, mutme'inne olan nefs, rûhânîlere, ya'nî beş latîfeye mülhak olunca, ya'nî âlem-i emre dönünce, âlem-i ecsâdda, akl onun yerine oturur ve **akl-ı meâd** ismini alır. O zemân bütün düşünce ve endişesi âhıret için olur. Mâ'işet, ya'nî dünyâ hayâtı düşüncesinden kurtulup, kendisine verilmiş olan bir nûr vâsıtasıyla firâsete lâyık olur. Bu mertebe, akl için olan kemâlât mertebelerinin nihâyetidir. Olgunlaşmamış birisi, burada i'tirâzla kalkıp, "Aklın kemâlât mertebelerinin sonu, dünyâ ve âhıreti unutmasıdır. O artık Hak sübhânehü ve teâlâdan başka, ne dünyâyı, ne de âhıreti düşünmez olur" demesin. Derse,

**CEVÂB**ında derim ki, bu unutma hâli, tesavvuf yolculuğunda ilerlerken, **fenâ fillah** makâmında hâsıl olmakdadır. Şimdi bahs etdiğimiz kemâl mertebesi, ondan kat kat

ilerdedir. Burada cehlden sonra ilme, **cem'**den sonra **fark**a dönüş vardır. Cem' mertebesinde olan tarîkat küfründen sonra **hakîkî** islâma kavuşmak vardır. Aklın dört mertebesi vardır ve aklın kemâlâtı bunlardan ibâretdir diyen sefîh [akldan uzak] felsefeciler, aklın kemâlinin ne demek olduğunu bilmiyorlar. Aklın hakîkati ve ona tâbi' olan kemâlâtı akl ve düşünce ile anlaşılamaz. Anlamak için Peygamberlik kandilinin nûrlarından iktibâs etmiş sahîh keşf ve sarîh ilhâm sâhibi olmak lâzımdır. Salavâtullahi teâlâ ve teslimâtühü alâ cemi'il enbiyâi vel-mürselîn umûmen ve efdalihim Habîbillahi husûsen.

**SÜÂL:** Büyük evliyânın sözlerinde, "Akıl rûhun tercümânıdır" ifâdesi geçmekdedir. Bu ne demekdir? diye sorulursa,

**CEVÂB**ında deriz ki, Mebde-i Feyyâzdan [Hak teâlâdan] rûhânî telakkî, ya'nî ilhâmla gelen ilm ve ma'rifetleri, rûhlar âleminden olan kalb alır ve onun tercümânı olan akl, o ilm ve ma'rifetleri, âlem-i halka tutulmuş olan insanların anlayışına göre düzenler, özetler söyler ve yazar. Eğer akl onları bu şeklde tercüme etmemiş olsaydı, bunları anlamak çok zor, belki imkânsız olurdu. Yürek, hakîkat-i câmi'a denen kalbin yerine oturduğundan, o makâmın aslî sâhibi gibi olmuş, ona olan ilhâm da, rûhânî ilhâm gibi olup, tercümâna ihtiyâc hâsıl olmuşdur.

Şunu da bildirelim ki, akl-ı meâd üzerine bir zemân gelir ki, nefs-i mutme'inneye yakınlık şevk ve arzûsu son dereceye varır ve onun makâmına kavuşmak ister. İşte o zemân kalıbı [bedeni] boş ve hâli bırakır. O zemân anlama ve hâtırlama da yürekde karar kılar. **(Kalbi olan için burada çok nasîhatler vardır.)** İşte bu zemân kalb, yine kendisinin tercümânı olur. Bu durumda ârifin mu'âmelesi kalıbı ile olmakdadır. **(Ben ondan dahâ hayrlıyım)** diye feryâd eden ateş cüz'ü, inkıyâd ve itâ'ate yüz tutar ve tedrîcen hakîkî is-

lâm şerefi ile şereflenir. İblîslik sıfatını ondan izâle edip, nefs-i mutme'inne aslî makâmına ulaşdırırlar ve onun vekîli yaparlar. Öyle olunca kalıbda kalb-i hakîkînin yerine yürek oturdu ve nefs-i mutme'innenin vekîli ateş cüz'ü oldu.

Mısra':

***Aşk kimyâsından altına döndü vücûdümün bakırı.***

Hava cüz'ünün rûh ile münâsebeti vardır. Bunun için sâlikin hava makâmına vüsûlü ve urûcu [yükselip kavuşması] vaktinde, ba'zan hava Hak olarak bilinir ve zan eder ki, Hakdır ve onun giriftârı olarak kalır. Nitekim rûh makâmında böyle şühûdlar el verir ve rûha Hak diye tutulmalar olur. Meşâyıhdan biri, "Otuz sene Hak teâlâ diye rûha tapdım" demişdir. O makâmdan geçirilince, hak bâtıldan ayrıldı. Bu hava cüz'ü, rûh makâmına münâsebeti sebebiyle, bu kalıbda, ya'nî bedende rûhun vekâletini üslenir ve ba'zı işlerde rûh hükmünü alır.

Su cüz'ü, hakîkat-i câmi'a olan kalble münâsebete sâhib olduğundan, onun feyzi bütün eşyâya ulaşır. Âyet-i kerîmede: **(Biz her şeye sudan hayât verdik)** buyuruldu. Onun dönüşü de yüreğedir. Bedenin en büyük cüz'ü olan toprak unsûru, aşağılık ve alçaklık kirlerinden temizlendikden sonra –ki onun aslî sıfatlarıdırlar– bu bedende hâkim ve gâlib olur ve bedende ne varsa onun hükmünde ortaya çıkar ve onun hâliyle hâllenir. Onun bu tam câmi' olmaklığı vâsıtası iledir ki, bedenin bütün cüz'leri, gerçekde onun cüz'leridir. Bunun için anasır ve eflâkın merkezi kürre-i arz, ya'nî dünyâdır. Onun merkezi de âlemin merkezidir. Bu zemân bedenin işi de sona erer ve uruc ve nüzûlün [yükseliş ve inişin] sonu ele geçmiş olur ve tekmîlin kemâli elverir. Nihâyetin başlangıca dönüşü de budur.

Rûh, bütün mertebe ve ona tâbi' olanlarla birlikde yükselme yoluyla, karar kılacağı makâma ulaşsa da, kalıbın ter-

biyesi için dahâ çok mesâfe olduğundan, bu âleme teveccühü lâzımdır. Kalıbın işi nihâyete vardığından, rûh, sır, hafî, ahfâ ile birlikde ve kalb, nefs ve aklla berâber, Hak teâlâ hazretlerine müteveccih olup, bütün varlığı ile bu kalıbdan yüz çevirir. Kalıb da bütün varlığı ile kulluk makâmına yönelir. O hâlde rûh, mertebeleri ile birlikde, şühûd ve huzûr makâmına yerleşir ve ma'sivâyı [Allahdan başkasını] görmekden ve bilmekden temâmen kesilir, kalıp da temâmen tâ'at ve kulluk makâmında kuvvet bulur. **Cem'**den sonra **fark** makâmı budur. Allahü teâlâ kemâlâta kavuşmak için tevfîk ve kolaylık ihsân eylesin.

Bu fakîrin bu makâmda husûsî bir kademi [adımı, yol alması] vardır. O da, rûhun tâbi'leri ile birlikde âlem-i halka dönüşüdür ki, onları Hak teâlâya da'vet eder. Rûh, bu zemân beden hükmünü alır ve ona tâbi' olur. İş oraya varır ki, beden hâzır ise, rûh da hâzır olur. Beden gâfil ise, rûh da gâfil olur. Ancak nemâz kılarken rûh, bütün mertebeleri ile birlikde Hak teâlâya yönelir, beden gâfil olsa da, onun teveccühüne mâni' olmaz. Çünki nemâz, mü'minin mi'râcıdır.

Şunu da bildirelim ki, vâsılın [Hakka kavuşmuş olanın] bütün ma'nâsıyla vâkı' olan rücû'u [geriye dönüşü] da'vet makâmlarının en yüksek mertebelerindendir. Bu gaflet çoklarının huzûr sebebidir. Gâfiller bu gafletden gâfillerdir ve hâzır olanlar bu geriye dönüşden câhillerdir. Bu makâm, zemme benzeyen medh kabîlinden bir makâmdır. Her kısa görüşlünün idrâki ve anlayışı buraya ulaşamaz. Bu gafletin kemâlâtını beyâna kalkışırsam, aslâ hiç kimse huzûra kavuşmak arzûsunda olmaz. Bu o gafletdir ki, insanların seçilmişlerini meleklerin seçilmişlerinden üstün eder. Bu o gafletdir ki, Muhammedi "sallallahü aleyhi ve sellem" bütün âlemlere rahmet edici kılar. Bu o gafletdir ki, vilâyetden nübüvvete erişdirir. Bu o gafletdir ki, nübüvvetden risâlete ulaşdırır. Bu o gafletdir ki, insanlar arasındaki evliyâyı, insanlardan uzak duran evliyâdan üstün eder. Bu o gafletdir

ki, Muhammedi “sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem” Sıddîk-ı Ekberin “radıyallahü anh” önüne geçirir. Bu o gafletdir ki, sahvı sekre tercîhe götürür. Bu o gafletdir ki, nübüvveti vilâyetden efdal eder. Bu o gafletdir ki, Onun sebebiyle irşâd kutbu, ebdal kutbundan üstün olur. Bu o gafletdir ki, Sıddîk-ı Ekberi “radıyallahü anh”, “Âh, keşke Muhammedin bir sehvi [yanılması] olaydım” dedirtmişdir. Bu o gafletdir ki, huzûr onun aşağı bir hizmetcisidir. Bu o gafletdir ki, kavuşmak onu elde etmenin başlangıcıdır. Bu o gafletdir ki, görünüşde inmek, gerçekde ise yukarılara çıkmakdır. Bu o gafletdir ki, seçilmişleri sıradan insanlar gibi yapar ve onların kemâlâtını insanların gözünden örter. Mısra’:

***Söylemeğe kalkarsam, şerhinin sonu gelmez.***

Az çoğa işâret eder. Damla engin bir denizden haber verir. Hidâyet üzre olanlara ve Muhammed Mustafânın izinden gidenlere selâm olsun. Aleyhi ve alâ âlihi mines-salevâti vet-teslimâti etemmühâ ve ekmelühâ.

**14. FIKRA:** Son Peygamber “sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem” diğer Peygamberler “aleyhimüssalevâtü vet-teslimât” arasında zâtın tecellîsine kavuşmakla mümtâzdır ve bütün kemâlâtın fevkinde olan bu devlet ve se’âdet Ona mahsûsdur. Ona tâbi’ olanların en kâmillerinin de bu husûsî makâmdan nasîbleri vardır. Bu sözümüzden, o hâlde, bu ümmetin en kâmil evliyâsı diğer peygamberlerden üstün olmak îcâb eder anlaşılmasın. Böyle düşünmek Ehl-i sünnet ve cemâ’at i’tikâdına aykırıdır. Bu cüz’î bir fazîlet değildir ki, onunla şübhe izâle edilmiş olsun. Hâyır küllî bir fazîletdir. Zîrâ insanların fazîleti Allahü teâlâya yakınlıklarına göredir. Her fazîlet bu üstünlüğün altında kalır.

**CEVÂB**ında deriz ki, bu ümmetin en kâmil Evliyâsının ve büyüklerinin o makâmdan nasîb almaları ve o makâma kavuşmalarından, diğer peygamberlerden üstün olmaları lâzım gelmez. Fazîlet vusûle [üstünlük kavuşmaya] bağlı-

dır. Ümmetlerin en hayrlısı olan bu ümmetin en büyük Evliyâsının yükselmesi, Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vet-teslimât” ayaklarının altına kadardır. Peygamberlerden “aleyhimüssalevâtü vet-teslimâtü vet-tehıyyât” sonra bütün insanlardan yüksek olan Sıddîk-ı Ekberin “radıyallahü anh” yükselmesinin sonu bir Peygamberin ayağının altına kadar olup, bütün peygamberlerden aşağıdır. Ya’nî demek istiyoruz ki, bu ümmetin Peygamberine en çok tâbi’ olanları için, Peygamberlerine “aleyhissalâtü vesselâm” mahsûs fevk-ul fevk makâmına mahsûs kemâlâtın altındaki makâmdan tam nasîbleri vardır. Hâdim [hizmet edici] nerede olsa, mahdûmun [efendinin] artığı ona yetişir. Uzak olan hâdim, mahdûmun tufeylisi olarak öyle şeyler bulur ki, yakında olanlara hizmet se’âdeti olmaksızın müyesser olmaz. Beyt:

***Onun kâfilesine ulaşamam bilirim,***
***Çıngırak seslerini duymayı ni’met bilirim.***

Şunu da bilmelidir ki, müridler ba’zan pîrleri hakkında bir tevehümme kapılıp, pîrlerin makâmına kavuşduklarını, onunla berâber ve eşit olduklarını düşünürler. İşin hakîkati anlatdığımız gibidir. Onunla eşit görmesi, ancak o makâmlara kavuşması hâlindedir, o makâmların hâsıl olmasında değildir. Zîrâ hâsıl olan, tufeylî olmakla hâsıl olmuşdur.

Buradan, müridin mürşidi derecesine çıkamayacağı, onunla aynı seviyeye gelemiyeceği de anlaşılmasın. Öyle değildir. Aynı seviyeye gelmek mümkin ve câizdir. Hattâ vâkı’dır. Lâkin fark, o makâmın hâsıl olması ile, o makâma vâsıl olmakda olup, çok incedir. Her mürid bunu anlıyacak dereceye ve hâle kavuşamaz. Bu farkı anlıyabilmekde sahîh keşf ve sarîh ilhâm şartdır. Allahü teâlâ en doğrusunu ilhâm edicidir. Hidâyet üzre olanlara selâm olsun!

**15. FIKRA:** Tesavvuf yolunda çalışan birisi süâl etdi.

**SÜÂL:** Bu yolda ilerliyen bir tâlib bir hâl ile hâlleniyor, bu hâl bir zemân kalıp, sonra örtülüyor. Bir zemân sonra aynı hâl tekrâr ortaya çıkıyor, yine bir müddet kalıp örtülüyor ve bu şekilde devâm ve tekrâr edip, sürüp gidiyor.

**CEVÂB:** İnsanda yedi latîfe vardır. Her latîfenin devlet ve saltanât [hâkim olma] müddeti ayrı ayrıdır. Bunun için bunların en latîfi üzerine vâridât gelir ve kuvvetli bir hâl vâkı' olursa, sâlikin bütün varlığı, o latîfenin rengine ve hâline bürünür ve o hâl bütün latîfelere sirâyet eder ve o latîfenin hâkimiyyeti durduğu müddetce o hâl devâm eder. Kuvvet ve hâkimiyyeti bitince, o hâl de gider. Bir zemân sonra eğer o hâl tekrâr geri gelirse, iki şık vardır: Yâ aynı latîfe üzerine döner; bu durumda ilerleme yolu o sâlike kapalıdır. Ya da diğer bir latîfeye gelir ki, ilerleme yolu açık demekdir. O diğer latîfedeki durum da, birincisinde olduğu gibi devâm eder. Zîrâ o hâlin gitmesinden sonra, eğer aynı hâl geriye dönerse, önceki iki şıkdaki durum meydâna gelir. İşte bütün latîfelerin hâli böyledir. Eğer gelen vâridât, bütün latîfelerde asl olarak cereyân ederse, hâlden makâma geçer ve artık gitmez. Her işin en doğrusunu Allahü teâlâ bilir. Vessalâtü ves-selâmü alâ seyyid-il beşer ve âlih-il ethâr.

**16. FIKRA: (Ey mü'minler, size verdiğim rızkların temiz ve halâlinden yiyin ve Allahü teâlâya şükr edin, eğer hakîkaten Ona ibâdet, kulluk ediyorsanız)** [Bekara-172] âyet-i kerîmesindeki, **in küntüm** "iseniz" şart ifâdesi, yemek ile emrin bağlılığı olması muhtemeldir. Ya'nî eğer Allahü teâlâya ibâdete tahsîs edecekseniz, size rızk olarak gönderdiğimiz lezzetli gıdâlardan yiyiniz. Ammâ eğer bunu yapamayacak, hattâ o lezzetli yiyecekleri ve rızkları, nefsinizin isteklerini yapmak ve nefsinize kulluk etmek için kullanacaksanız, onlardan yimeyiniz. Çünki sizde bâtın [kalb] hastalığı vardır. Böyle lezzetli rızklar sizin için öldürücü zehrdir. Bu bâtın [kalb] hastalığınız giderse, o zemân bu lezzetli rızkları yimek sizin için iyi ve fâideli olur. Keşşâf sâhibi, ar-

kasında şükr ile emr olunduğuna bakarak, **tayyibât** kelimesini müstellezzât ile tefsîr etdi.

**17. FIKRA:** Büyük evliyâdan biri, “Allahü teâlâyı hakkıyle tanıyana günâh zarar vermez” buyurdu. Ya’nî ma’rifetden, tanımadan önceki günâhı zarar vermez demekdir. Çünki islâm, kendinden evvel işlenmiş olan günâhları geçersiz kılar. İslâmın hakîkati, tesavvuf dilinde, fenâ ve bekâdan sonra kavuşulan gerçek ma’rifetdir, Allahü teâlâyı bilmekdir. İşte bu ma’rifete ulaşmak da, kavuşmadan önceki günâhları mahv eder, geçersiz kılar. Bu sözdeki “zarar vermez” ifâdesinin, ma’rifete kavuşdukdan sonraki günâhları bildirmesi de mümkündür. O zemân, büyük günâh değil, küçük günâh kasd edilmiş olur. Çünki evliyâullah büyük günâh işlemekden mahfûzdur. Küçük günâhın zararı ise, ısrâr ve devâmlı olması hâlindedir. Evliyâullahda ısrâr olmadığı ve aralıksız istigfâr ve tevbe ile tedârike çalışma bulunduğu için, küçük günâh onlara zarar vermez. Ve yine mümkündür ki, bu sözün ma’nâsı, fenâ ve bekâdan sonra günâh meydâna gelmez, demek ola. Çünki günâh meydâna gelmeyince, zararı da olmaz.

Mülhidlerin bu sözden anlamak istedikleri, mâdem ki, günâh işlemek ârife zarar vermiyor, o hâlde istedikleri kadar günâh işlerler, sözleri zındıklıkdır. Kat’î olarak yersizdir, bâtıldır. **(Onlar şeytânın takımıdır. Uyanınız ve iyice biliniz ki, hüsrân ve zararda olanlar, şeytânın takımı olanlardır)**, âyet-i kerîmedir. **Yâ Rabbî, bize hidâyet verdikden, doğru yolu gösterip, hidâyet üzre bulundurdukdan sonra kalblerimizi kaydırma ve bize yüce katından rahmet ver. Sen çok ihsân edicisin.** Ve Sallallahü teâlâ alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve sellem ve bârek.

Magfireti bol ve çok kerîm olan Rabbimden, islâmın hakîkati ile şereflenen ârifin, bu ma’rifete kavuşmadan önceki günâhlarının, mezâlim ve kul hakkı cinsinden de olsa, ken-

dine zarar vermeyeceğini umarım. Hak teâlâ mutlak mâlikdir ve kulların kalbi, Onun iki parmağı arasındadır; dilediği gibi onları çevirir. İslâm zulm ve kul hakları hâric, bütün günâhları kesip atınca, Onun hakîkatinde, elbette mutlak olanında olmayan meziyyet ve fazîletler bulunur.

**18. FIKRA:** Allahü teâlâ, vücûdları ile mevcûd olan diğer varlıkların hilâfına, vücûdü ile değil, zâtı ile mevcûddur. O hâlde varlığında vücûda ihtiyâcı yokdur ki, “Allahü teâlânın vücûdu, zâtının aynıdır, ondan başka değildir ki, başkasına ihtiyâcı yokdur densin. Yoksa vücûdün zât ile aynı olduğunu isbâtda uzun delîllere ihtiyâc düşer. Eğer vücûd zâtın aynıdır dersek, bu sözle Ehl-i sünnet ve cemâ’atin cumhûruna uymamış oluruz. Zîrâ bu büyükler ikisinin aynı olmadığını bildiriyorlar. Vücûdu zâid, ayrı olarak telakkî ediyorlar. Şûrâsı gizli değildir ki, vücûdün ziyâdeliğini söylemek, Vâcib teâlâ ve tekaddesin başkasına muhtâc olduğunu gerekdirir. Eğer Vâcib teâlâ ve tekaddes vücûd-i zâid ile mevcûddur, yâhud Hak teâlâ zâtı ile mevcûddur dersek ve bu vücûdu umûmî araz [sıfat] kabûl edersek, hem Ehl-i sünnet âlimlerinin müşterek sözüne uyarız, hem de muhâliflerin i’tirâzlarına hiç yer bırakmamış oluruz. Vâcib teâlâ için, zâtı ile mevcûddur deyip, vücûdü hiç karışdırmamak ile vücûd ile mevcûddur deyip, o vücûda zâtın aynısıdır demek arasında büyük ve açık fark vardır. Bu, Allahü teâlânın bana mahsûs kıldığı ma’rifetlerdendir. Bunun için Allahü teâlâya hamd ederim ve Resûlüne salâtü selâm ederim.

**19. FIKRA:** Hazret-i vâcib-ül vücûd teâlâ ve tekaddesin kendine mahsûs olanlardandır ki, zâtı ile mevcûddur ve var olmasında aslâ vücûda muhtâc değildir. Vücûdu zâtın aynısı, yâhud zât üzerine zâid tutmamız aynıdır. Her iki takdîrde de, ya’nî vücûd zâtın aynıdır veyâ zât üzerine ziyâdedir de mahzûr vardır. [Aynı olduğunu söylersek, uzun delîllere ihtiyâc ve Ehl-i sünnet âlimlerinin cümhûru kavline muhâlefet vardır. Ziyâdeliğini söylersek, başkasına muhtâcdır

ma'nâsı çıkar.] Allahü teâlânın âdeti şöyle cereyân etmekdedir ki, vücûb mertebesinde olan bir şeyin, imkânın her mertebesinde bir nümûnesini zâhir eder. İnsanların bundan haberi olsun veyâ olmasın. Bu husûsiyyetin nümûnesi âlem-i imkânda vücûddur. Vücûd her ne kadar mevcûd olmayıp, ma'kulât-i sâniyyeden ise de, vücûdunu [bu derecede var olduğunu] kabûl edelim. O zaman kendi zâtı ile mevcûd olacakdır, bir başka vücûdla değil. Diğer mevcûdlar ise böyle olmayıp, onların varlığı vücûda muhtâcdır, zâtları kâfi değildir. O hâlde eşyânın mevcûdiyyetinde dahlî olan vücûd, eğer mevcûd olursa, kendi zâtı ile mevcûd olacakdır ve başka bir vücûda muhtâc olmayacakdır. Bütün mevcûdâtın yaratıcısı teâlâ ve tekaddes, müstakil olarak, eğer zâtı ile mevcûd olur ve aslâ vücûda muhtâc olmazsa, bunda şaşılacak ne olabilir. Bunu uzak görenler, sözümüzün dışındadır. Elbette doğruyu ilhâm eden [bildiren] Allahü teâlâdır.

Bir kimse derse ki, hukemâ, Eş'arî âlimleri ve ba'zı mutasavvufların, zât vücûdun aynıdır sözleri, sizin bir önceki ma'rifetde bildirdiğiniz gibi, vâcib-i vücûd teâlâ ve tekaddes, vücûdla değil, kendi zâtı ile mevcûddura benziyor. O zemân, "zâten aynı olan bir vücûdla mevcûddur" sözünün ma'nâsı, "kendi zâtıyla mevcûddur, vücûdla değil" olmakdadır.

Cevâbında deriz ki, bu şekl Ehl-i sünnete uymuyor. Bu mes'elede Ehl-i sünnet âlimleri ile berâber olmadılar. Şöyle gerekirdi ki, Ehl-i sünnet âlimleri bu durumda, onlara mukâbil desinler ki, Hak teâlâ vücûdla mevcûddur, zâtla değil. Bu sûretden ise, vücûdün zâid olmasının isbâtı anlaşılmakdadır. Demek ki, vücûdun ziyâdeliğinin isbâtı [var olduğunu kabûllenmek] şunu gösteriyor ki, iki fırka arasındaki ayrılık vücûdün kendisinde değil, sıfatında, onun aynı veyâ ziyâde oluşundadır. Ya'nî iki taraf da Hak teâlânın vücûd ile mevcûd olduğunu söylemekde berâberdir. Ancak aynı mıdır, ziyâde midir kısmında ayrılmakdadırlar.

Vâcib-ül vücûd teâlâ ve tekaddes, kendi zâtı ile mevcûd ise, vâcib teâlâya mevcûd derken ne kasd ediliyor? Çünkü, mevcûdün ma'nâsı vücûdla varlıkda duran demekdir. Hâlbuki burada vücûddan hiç söz edilmiyor, denirse,

Cevâbında deriz ki, evet, Vâcib teâlâ ve tekaddesin kendisiyle mevcûd olduğu vücûd, Hak teâlâ hakkında söylenemez. Ammâ a'râz-ı ân [ma'kulat-i sâniyeden olarak] zât üzerine söylenen vücûdla vâcib teâlâ mevcûddur deyip, iştikâk yoluyla yorumlanırsa, hiçbir mahzûru yokdur. Vesselâm.

**20. FIKRA:** Şühûdun ihâtasına giren, görünen, bilinen düşünce ve hayâle sığan bir hudâya [ma'bûda] aslâ tapmam. Çünki müşâhede edilen, görünen, bilinen, vehm ve hayâle gelen de, müşâhede eden, gören, bilen, düşünen ve hayâl eden gibi mahlûkdur ve sonradan olmadır [ezelî ve ebedî değildir]. Beyt:

***Ben, ağıza sığmıyan lokmanın tâlibiyim.***

Seyr ve sülûkden maksad perdelerin yırtılmasıdır. Bu perdeler, imkânî [mahlûkâta âid] olsun, vücûbî [Rabbe âid] olsun aynıdır. Ya'nî şühûde mâni' olan nûrânî veyâ zulmânî perdeleri aradan kaldırmakdır ki, vasl-ı uryânî, ya'nî tam kavuşmak ele geçsin. Yoksa matlûbu kayda getirmek ve avlamak için değildir. Beyt:

***Anka kimseye av olmaz, tuzağını topla,***
***Ki ancak orada hava girer tuzağa.***

Kaldı ki, âhıretde rü'yet hakdır, ya'nî Cennetde olanlar Allahü teâlâyı göreceklerdir. Buna îmân ederiz, ammâ nasıl olacağı ile meşgûl olmayız. Çünki avâm bunu anlıyamaz; havâsın, seçkinlerin bunu anlıyamamasından dolayı değil. Çünki havâs için dünyâda bu makâmdan nasîb vardır, ismi rü'yet olmasa da, vardır. Hidâyet üzre olanlara selâm olsun!

**21. FIKRA:** Görülen ve bilinen her şey, mukayyeddir, mahdûddur. Mutlak olan sarafetden [hiçbir kayd ve bağla bağlı olmamakdan] aşağı mertebededir. Matlûb, ya'nî Hak teâlâ Odur ki, bütün kayd ve bağlardan münezzeh ve müberrâ ola. O hâlde Onu, görmenin ve bilmenin ötesinde aramalıdır. Bunun nasıl olduğunu akl anlıyamaz. Çünki akl, görmenin ve bilmenin ötesinde aramağı muhal [imkânsız] bilir. Beyt:

***Perdenin arkasını, mest olmuş rindlerden sor,***
***Ki yüksek makâm sâhibi sofîye, bu hâl çok zor.***

**22. FIKRA:** Mutlak, kendi sarâfeti üzere kaydsızdır. Ona hiçbir kayd, bağ yol bulmamışdır. Ammâ kayd aynasında zuhûr edince, onun aksi [parıltısı] o aynanın hükmüne bürünür de, mukayyed ve mahdûd görünür. Böylece görülebilir ve bilinebilir. O hâlde, görme ve bilme ile iktifâ, o matlûbun akslerinden bir aks [parıltı] ile yetinmek olur. Maksadı yüksek olanlar ceviz mevizle kanmaz. Hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâ himmetleri yüksek olan kulları sever)** buyuruldu. Allahü teâlâ bizi himmeti, arzûsu yüksek olanlardan eylesin. Bu düâmızı insanların Efendisinin "aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vet-teslimât" hurmetine kabûl buyursun!

**23. FIKRA:** Bu büyükler yoluna girdiğim ilk zemânlarda idi. Gördüm ki, bir yerde tavâf ediyorum. Benimle birlikde bir cemâ'at de tavâf ediyordu. Ammâ onlar o kadar yavaş hareket ediyor ve dönüyorlardı ki, ben bir tavâf edinciye kadar, ancak bir iki adım atıyorlardı. O esnâda bana bildirildi ki, bu tavâf etdiğimiz yer, Arşın üzeridir ve tavâf edenler meleklerdir "alâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalevâtü vet-teslimât". **(Allahü teâlâ ba'zı kullarına husûsî rahmet eder. O büyük ihsânlar sâhibidir.)**

**24. FIKRA:** Evliyâullahı insanların gözünden saklayan perde ve örtüler, insanlık sıfatlarıdır. Diğer insanlar neye muhtâc ise, bu büyükler de ona muhtâcdır. Evliyâlıkları on-

ları bu ihtiyâclardan hâric tutmaz. Onlar da, diğer insanlar gibi kızarlar. Peygamberlerin Efendisi “aleyhi ve aleyhimüs-salevâtü vet-teslimât”, **(Ben de insanım, diğer insanlar gibi ben de kızarım)** buyurunca, Evliyâya ne düşer. Bu büyükler, aynı şeklde, yimekde, içmekde, çoluk çocuğu ile görüşmekde, onlara yakınlık ve alâka göstermekde, diğer insanlarla aynıdır. İnsanlığın îcâbı ve ihtiyâcı olan çeşidli bağlar ve alâkalar, avâmdan da, havâsdan da gitmez. Allahü teâlâ, Peygamberler hakkında, **(Biz Peygamberleri yemek yimez birer cesed olarak yaratmadık. Dünyâda ebediyyen kalıcı da değillerdir)** [Enbiyâ sûresi, 8.ci âyeti] buyuruyor. Şekle, görünüşe bakan kâfirler diyorlardı ki, **(Bu Peygambere ne oluyor? Yemek yiyor, çarşıda yürüyor...)** [Furkan sûresi, 7.ci âyeti]

O hâlde Evliyâullahın dış görünüşüne bakan, mahrûm olmuş, dünyâ ve âhıretde hüsrân ve ziyâna uğramışdır. Bu dış görünüşe bakmak değil midir ki, Ebû Cehli ve Ebû Lehebi islâm devlet ve se’âdetinden mahrûm edip, sonsuz zarara sokdu. Mes’ûd o kimsedir ki, Evliyânın dış görünüşüne değil, bu büyüklerin iç güzelliğine, kalblerinin yüksek hâl ve sıfatlarına bakar. Onlar Mısrdaki Nil gibidir. İnanmıyanlara belâ, sevilenlere sudur. Hattâ şaşılacak şeydir ki, Ehlullahda insanlık sıfatları o kadar çok görünür ki, diğer insanlarda bu kadar görünmezler. Sebebi şudur ki, zulmet ve küdüret [karanlık ve bulanıklık] açık ve temiz yerde olunca, az da olsa, çok görünür. Kirli ve açık olmayan yer böyle değildir. Çok da olsa, orada, o kadar belli olmaz ve göze batmaz. Lâkin insanlık sıfatlarının zulmeti avâmın bütün varlığına sinmekde, kalıbına, kalbine ve rûhuna işlemekdedir. Ammâ havâsda, ya’nî Evliyâda bu zulmet, sâdece kalıb ve nefs de bulunmakda olup, seçilmişlerin seçilmişlerinde nefs de bu zulmetden kurtulmuşdur. Sâdece kalıbadır. Bunun gibi bu zulmet avâmda noksanlığa ve ziyâna, havâsda kemâle ve parlaklığa sebeb olmakdadır. İşte havâssın bu

zulmetidir ki, avâmın zulmetlerini gideriyor, onların kalblerini tasfiye ediyor, parlatıyor. Nefslerini tezkiye ediyor, temizliyor. Bu zulmet olmasaydı, havâssın avâmla münâsebet kurmasında hiç bir yol olmaz, ifâde ve istifâde bağlantısı kesilirdi. Bu zulmet havâsda, onun kalbini bulandıracak kadar kalmaz. Arkasından gelen pişmânlık, tevbe ve istigfâr, yalnız o zulmet ve bulanıklığı değil, onlar gibi dahâ nice nice zulmet ve bulanıklıkları temizler ve nice terakkîlere yol açar. Bu zulmet, meleklerde olmadığı için, onlar ilerleyemezler. Buna zulmet demek, zemme benziyen bir medhdir.

Sıradan insanlar, Ehlullahın sıfatlarını, kendi insanlık sıfatları gibi bilirler ve bunun için mahrûm ve mahzûl [ziyânda] kalırlar. Hâlbuki gâibi şâhide kıyâs fâsiddir. Her makâmın ayrı ayrı husûsiyyetleri ve her yerin başka gerekleri vardır. Hidâyet üzre olanlara ve Muhammed Mustafânın "aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vet-teslimât" izinde gidenlere selâm olsun!

**25. FIKRA:** İnsan ilme bağlı kaldığı ve ma'sivâya tutulma iz ve işâretlerini taşıdığı müddetçe, hor ve kıymetsizdir. Allahü teâlâdan başkasını unutmak bu yolun şartıdır. Hak teâlâdan gayrısını unutmak bu yolda ilk adımdır. Bâtın [kalb ve diğer latîfeler] aynası imkân [mahlûk] paslarından temizlenmedikçe, hazret-i Vücûbun Onda görünmesi muhâldir. Çünki imkânın ilminin, Vücûbî olanın ma'rifetleri ile birleşmesi, cem'-i ezdâd [zıdların bir araya gelmesi] kabîlindendir. Burada ciddî bir süâl ortaya çıkar ve şöyle denir: Ârif bekâ ile şereflenip, nâkısları terbiye etmek ve kemâle getirmek için geriye döndürülünce, giden ilmler tekrâr geri gelir. Buna göre, imkânî ilmler [mahlûkâta âid bilgiler] vücûbî ma'rifetler [Hak teâlâya âid kalb ma'rifetleri] ile bir araya geliyorlar. Hâlbuki sen buna cem'-i zıddeyn [iki zıd şeyin bir araya gelmesi –ki] muhaldir dedin.

Cevâbında deriz ki, bekâ billah makâmına kavuşmuş

olan bir ârif, bu durumda berzâh [geçit] durumundadır. Sanki o vâcible imkân arasında berzâh [geçit ve vâsıta]dır ve her iki makâmın rengini taşımakdadır. Böyle olunca, her iki makâmın ilm ve ma'rifetleri birlikde onda bulunursa niçin zor olsun. Zîrâ iki zıd şeyin birleşme yeri bir olmuyor, sanki ayrı ayrı oluyor. O hâlde birleşme yokdur.

**26. FIKRA:** Fenâ mertebesinde, gitmiş olan eşyâya âid ilmler, bekâdan sonra tekrâr gelirlerse, ârifin kemâlinde bir noksanlık sayılmaz. Hattâ onun kemâli, gitmiş olan o ilmlerin geri gelmesindedir. Ve hattâ insanları kemâle getirmesi bunların geri gelmelerine bağlıdır. Zîrâ ârif, bekâdan sonra Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklanmış olmakdadır. Vâcib teâlâda eşyânın ilmi [Allahü teâlânın mahlûkâta âid bilgileri ve her şeyi bilmesi] kemâlin kendisidir. Zıddı ise noksanlığı mucîbdir, ya'nî Allahü teâlânın eşyâyı bilmemesi, Ona noksanlık getirir, ki Allahü teâlâ noksandan berî ve münezzehdir. Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklanmış ârifin hâli de böyledir. Onun sırrı insanın ilminde ma'lûm sûretinin husûlüyle hâsıl olur. Şübhe yokdur ki, o ma'lûm olan sûretin onda husûlü zemânında, âlim müteessir olur [etkilenir]. İlm dahâ çok oldukca, âlimdeki te'sîri de dahâ ziyâde olur. Öyleyse âlimdeki tegayyûr ve televvün [değişme ve başka hâl alma] de önceki hâlinden dahâ geniş ve dahâ basît [yaygın] olur ki, bu hâl noksanlıkdır. Hak tâlibine lâzımdır ki, bu ilmlerin herbirini kendinden uzaklaşdırsın, nefy etsin ve o eşyânın cümlesini unutsun.

Vâcib teâlâdaki ilm böyle değildir. Çünki Hak sübhânehü ve teâlâ eşyânın ma'lûm sûretlerinin kendisinde hâl olmasından [karışmasından, çözülüp erimesinden] müberrâ ve münezzehdir. Hak teâlânın ilminin onlara te'alluku sebebi ile eşyâ ona münkeşîf olur. Mahlûkâtda olan değişikliklerden, zâtında, sıfatlarında ve fi'llerinde değişiklik olmayan Allahü teâlâ, her kusûrdan münezzehdir. Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklanmış olan ârifin ilmi de böyle olur. Ma'lûmâ-

tın [eşyânın, bilinen şeylerin] sûretleri onda hâl olmaz. Ondan etkilenmez, değişmez, başka şekl de almaz. O hâlde bu hâl ârife noksanlık değil, belki kemâldir. Bu sır, ilâhî sırların en derinlerinden ve müşkillerindendir. Allahü teâlâ Habîbinin hurmet ve bereketine, kullarından dilediğini bu sırra mazhar eder.

**27. FIKRA:** Bu fakîri, tevbe edip bu büyükler yoluna girdikden oniki sene sonra rızâ makâmı ile şereflendirdiler. Önce nefsi itminâna kavuşdurdular. Bundan sonra tedrîcen, sırf Allahü teâlânın fadlı, ihsânı ile bu se'âdete erişdirdiler. Allahü teâlânın rızâsından bir parıltı görülmeyince, bu devlet ve se'âdetle şereflenmek nasîb olmadı. Rızâ makâmında, mutme'inne olmuş nefs, Mevlâsından râzı oldu; Mevlâsı da ondan râzı oldu. Bunun için Allahü teâlâya çok hamd ederim. Rabbimizin sevdiği ve râzı olduğu şeklde en güzel ve bereketli hamdler Ona olsun. Vessalâtü ves-selâmü alâ Resûlihi Muhammedin ve âlihî kemâ yahrâ.

**SÜÂL:** Nefs, Mevlâsından râzı olunca, düâ etmek [Rabbinden istemek] ve belânın giderilmesini dilemek, ne ma'nâ taşır, denirse,

**CEVÂB**ında deriz ki, Allahü teâlânın fi'linden, yapdıklarından râzı olmak, Onun mahlûkundan [kulundan] râzı olmağı îcâb etdirmez. Hattâ çoğu zemân kuldan râzı olmak çirkin ve kötü olur. Küfr ve günâhlar gibi. O hâlde kabîhi [çirkini, kötülüğü] yaratmakdan râzı olmak lâzım gelir ve nefs-i kabîhden [aşağı, çirkin nefsden] hoşlanmamak vâcib olur. Allahü teâlâ aşağı nefsden râzı olmayınca, kul ondan nasıl râzı olur, onun yapdığı kötü işleri nasıl beğenir? Bilâkis kul burada şiddet ve sertlik göstermekle me'mûrdur. O hâlde kuldan görülen bir kerahat, kötülük, onu yaratmağa râzı olmağa ters düşmez. Demek ki, belânın giderilmesini istemek, iyi bir ma'nâ taşımakdadır. Fi'lden râzı olmak ile mef'ûlden [yapılan işden] râzı olmamak arasında fark bul-

mıyanlar, rızânın husûlünden sonra, rızâsızlığın bulunmasını anlayamadılar ve bu müşkillerini giderebilmek için çok zorlandılar ve dediler ki, rızâsızlığın bulunması, rızâ hâlini giderir, rızâ makâmını sarsmaz. Doğrusu, Allahü teâlânın bize ilhâm etdiğidir. Hidâyet üzre olanlara selâm olsun.

**28. FIKRA:** Mâdem ki, nemâzda kırâet farzdır ve hadîsde gelmişdir ki, **(Fâtihasız nemâz yokdur)**. Bunun için hakîkî kırâeti bırakıp, hükmî kırâete karar vermek, ya'nî kendisi Fâtiha okumayıp, imâmın okuduğu Fâtiha ile yetinmek, bana pek ma'kûl gelmediğinden, hanefî mezhebinde imâm arkasında kırâete dâir, sarîh delîlin bulunmasını arzû ederdim. Ammâ mezhebe ri'âyet sebebiyle, yine Fâtihâ okumazdım ve bu okumamayı riyâzet ve mücâhede kabîlinden sayardım. Nihâyet Allahü teâlâ mezhebe ri'âyet etmenin bereketiyle –ki durup dururken [veyâ dünyevî bir menfe'at için] başka mezhebe geçmek ilhâddır– hanefî mezhebinde imâmın arkasında nemâz kılan cemâ'atin Fâtiha okumamasının hakîkatini bildirdi ve basîret nazarımda, hükmî kırâetin, hakîkî kırâetden dahâ güzel olduğunu gösterdi. Şöyle ki: İmâm ve cemâ'at hep birlikde, münâcât makâmında duruyorlar. Çünki nemâz kılan Rabbine münâcâtdadır buyurulmuşdur ve imâmı bu işde re'îs edinmişlerdir. O hâlde imâm ne okur, ne söylerse, sanki cemâ'atinin dilinden söylemekdedir. Şuna benzer ki, bir gurup insan büyük bir pâdişâhın huzûruna bir iş için çıkarlar ve içlerinden birini re'îs [başkan] seçerler ve hepsinin ağzından onun konuşmasını ve ihtiyâclarını arz etmesini isterler. Re'îsleri ihtiyâclarını arz etmek için konuşurken, onlar da konuşmağa başlarlarsa, edeb dâiresinin dışına çıkmış olurlar ve pâdişâhın rızâsından dışarı taşarlar ve o huzûrda uygun olmıyan iş yapmış olurlar. Demek ki, bu cemâ'atin seçdikleri re'îsin onların dilinden ihtiyâcları arz etmesindeki hükmî konuşmaları, onların ayrı ayrı konuşmalarından dahâ iyidir. Bunun gibi, imâm okurken, cemâ'atin de okuması, ortalığı karışdırmak, huzû-

ru bozmak olup, edebden uzakdır.

Hanefî mezhebi ile şâfi'î mezhebe arasındaki ihtilâflı mes'elelerin çoğu bu şeklde olup, görünüş ve şekl şâfi'î tarafını tercîh, içi ve hakîkati hanefî mezhebini te'yîd tarafındadır. Bu fakîre bildirildi ki, kelâm ilmindeki ihtilâflarda hak [doğru ve isâbetli görüş] hanefî tarafındadır. Ebû Hanîfe hazretleri Tekvîn sıfatını, hakîkî [sübûtî] sıfatlardan biliyor. Her ne kadar görünüşde Tekvîn [yaratma], Kudret ve İrâdet sıfatlarına rücû' ediyorsa da, ince ve dikkatle ve firâset nûru ile bakılırsa, Tekvînin ayrı bir sıfat olduğu anlaşılır. Diğer ihtilâflı mevzû'lar da buna benzetilebilir.

Fıkh ilmindeki ihtilâflı mes'elelerin çoğunda, hakkın, ya'nî doğru ictihâdın ve isâbetin hanefî tarafında olduğu şübhesizdir. Az bir kısmında ise tereddüd vardır. Bu fakîr, bu büyükler yolunun dahâ ortalarında idim ki, Resûlullahı "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem" vâkı'amda [uyanıkken gözlerim kapalı veyâ rü'yâda] gördüm. Bana: "Sen, kelâm ilmi müctehidlerindensin" buyurdu. İşte o zemândan beri kelâm ilmindeki mes'elelerin her birinde, bu fakîrin ayrı bir görüşü ve husûsî bir ilmi vardır. Mâtüridî ve Eş'arîler arasındaki ihtilâf olan mes'elelerin çoğunda, o mes'elelerin ilk anlaşılması zemânında hak Eş'arîler tarafında anlaşılıyor ise de, firâset nûru ve keskin nazarla bakınca, Mâtüridîlerin haklı olduğu ortaya çıkıyor. Kelâm ilmindeki ihtilâflı mes'elelerin hepsinde, bu fakîrin görüşü Mâtüridî âlimlerinin görüşlerine [ictihâdlarına] uygundur ve gerçekden Mâtüridî büyükleri, Sünnet-i seniyyeye "alâ sâhibihassalâtü ves-selâmü vet-tehıyye" mütâbe'atda yüksek ve büyük şân sâhibleridir. Diğerlerine ise, bir takım felsefî görüşler karışdırılmış olmakla, o mertebe müyesser olmamakdadır, her ne kadar ikisi de Hak ehli iseler de.

Bu büyüklerin en büyüğü olan İmâm-ı a'zam, en büyük rehber Ebû Hanîfenin "radıyallahü anh" yüksek şân ve mer-

tebesinden ne yazayım ki, Şâfi'î, Mâlik ve Ahmed bin Hanbel "radıyallahü anhüm" dâhil, bütün müctehidlerin ilmi, vera'ı ve takvâsı en çok olanı idi. Nitekim imâm-ı Şâfi'î "rahmetullahi aleyh", "Bütün fıkh âlimleri Ebû Hanîfenin çoluk çocuğudur" buyurmuşdur. Sağlam haberlerle bize geldi ki, imâm-ı Şâfi'î, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin kabrini ziyârete gitdiği zemân, kendi ictihâdını bırakır, kendi ictihâdı ile amel etmez ve: "Bu büyük İmâmın huzûrunda, onun ictihâdına uymayan ictihâdımla amel etmekden hayâ ederim" buyurur ve orada nemâz kıldığı zemân imâmın arkasında Fâtiha okumaz ve sabâh nemâzında da kunût düâsını okumazdı. Evet, Ebû Hanîfenin büyüklüğünü, kıymet ve şânının yüceliğini Şâfi'î "radıyallahü anhümâ" bilir. Yarın kıyâmete yakın Îsâ "alâ nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm" gökden inince, Ebû Hanîfenin mezhebi ile amel edecekdir. Nitekim, Muhammed Pârisâ hazretleri **(Fusûl-i Sitte)** kitâbında bunu yazmakdadır. Sâdece bu büyüklük ona yetişir ki, ülûl-azm bir peygamber onun mezhebi ile amel edecek. Diğer yüzlerce büyüklük ve mertebe buna eşit olamaz.

Yüksek mürşidim [Muhammed Bâkı Billah] "kuddise sirruh" buyurdular ki, bir kaç gün imâmın arkasında olduğum hâlde Fâtiha okudum. Bir gece rü'yâda İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretlerini gördüm. Kendisini medh eden çok güzel bir kasîde okuyordu. Okuduğunun kısaca ma'nâsı şöyle idi: Benim mezhebimde nice evliyâlar var idi. O geceden i'tibâren cemâ'atle kıldığım nemâzlarda artık bir dahâ Fâtiha okumadım.

**29. FIKRA:** Ba'zan kâmil-i mükemmil bir velî, tarîkat ta'lîmi için, kemâle gelmemiş bir velîye izn verir. Henüz kemâle gelmemiş bu mürşid de, müridleri ile toplanıp vazîfelerini icrâ ederken olgunlaşır. Nitekim Hâce Şâh-ı Nakşibend hazretleri, Mevlânâ Ya'kûb-ı Çerhîye "aleyhirrahme" kemâl derecesine kavuşmadan önce, tarîkat ta'lîmi için icâzet vermişler ve "Ey Ya'kûb, benden sana ne ulaşdıysa, on-

ları insanlara ulaşdır” buyurmuşlardır. Mevlânâ Ya’kûb-ı Çerhî hazretlerinin kemâle gelmesi, dahâ sonra Hâce Alâeddîn-i Attâr hazretlerinin “kuddise sirruh” hizmet ve huzûrunda olmuşdur. Bunun için Abdürrahmân Câmî hazretleri, **(Nefehât)** kitâbında, Mevlânâ Ya’kûb-ı Çerhî hazretlerini önce Alâeddîn Attâr hazretlerinin müridleri zümresinden sayar, sonra Şâh-ı Nakşibend hazretlerine bağlar.

Mürşid-i kâmil-i mükemmilin, vilâyet derecelerinden sâdece bir derecede ictihâd ve kâbiliyyeti bulunan bir müridine, o dereceye kavuşdukdan sonra tarîkat ta’lîmi için icâzet vermesi de, bu kabîldendir. O mürid bir bakımdan kâmildir, bir bakımdan nâkısdır. Vilâyet derecelerinden iki veyâ üç dereceye isti’dâdı bulunan müridin hâli de onun gibi, bir bakımdan kâmildir, bir bakımdansa nâkısdır. Çünki, nihâyetin nihâyetindeki bütün derecelere ulaşmadan bir bakımdan kemâlde, bir bakımdan da noksandadır. Bununla berâber kâmil ve mükemmil Şeyh, isti’dâdında mevcûd olan vilâyete kavuşdukdan sonra, tarîkat ta’lîmi için icâzet verir.

Demek ki, icâzet [hilâfetnâme], mutlak olarak kemâle gelmiş olanlara verilmez. Şunu da bildirelim ki, kemâle gelmemiş olmak icâzete mâni’ ise de, kâmil-i mükemmil, noksan birini, ya’nî kemâle gelmemiş birini kendine nâib eder ve “Onun eli benim elimdir” derse, huzûruna gelenlere bir zararı olmaz. Her işin en doğrusunu Allahü teâlâ bilir.

**30. FIKRA: Yâd-ı dâşt**, Allahü teâlânın huzûrunun devâmından ibâretdir. Bu ma’nâ ba’zan olur ki, kalbin hakîkat-i câmi’a olmasından dolayı, kalb sâhiblerinin hayâllerine de gelir. Zîrâ bir insanda bulunanların hepsi, kalbde yalnızca bulunmakdadır. Evet, tafsîl ve icmâl bakımından fark vardır. O hâlde kalb mertebesinde de Allahü teâlânın zâtının huzûru devâmlı olarak ele geçmekdedir. Ammâ bu yâd-ı dâştın hakîkati değil, sûretidir. Nihâyetin başlangıca yer-

leşdirilmiş olmasına, yâd-ı dâştın bu sûretiyle işâret edilmiş olabilir. Yâd-ı dâştın hakîkatine kavuşmak ise, nefsin tezkiyesi ve kalbin tasfiyesinden sonradır. Eğer hazret-i Zâtdan Zâtın vücûbî sıfatları kendinde bulunduran, vücûb mertebesi kasd edilmiş ise, yâd-ı dâşta kavuşmak, ancak bu mertebenin şühûdüne erişmekle olur ve bu da bütün imkân mertebelerini aşdıkdan sonra elverir. Sıfatların tecellîlerinde de bu ma'nâ ele geçer. Çünki sıfatları düşünmek, bu durumda Zât-ı teâlânın huzûruna mâni' olmaz. Yok, eğer hazret-i Zâtdan murâd, ism, sıfat, nisbet ve bütün i'tibârlardan mu'arra [uzak], sırf ehadiyyet mertebesi ise, yâd-ı dâşta kavuşmak, bütün ism, sıfat, nisbet ve i'tibârların mertebelerini geçdikden sonradır.

Bu fakîr, nerede yâd-ı dâşt dediysem, bu ikinci ma'nâda demişim. Her ne kadar, o makâma kavuşmuş olanlarca gizli olmadığı gibi, huzûr kelimesini kullanmak tam yerinde olmasa da! Çünki O, huzûr ve gaybetden [bulunmak ve bulunmamakdan] yüksekdir. Huzûr kelimesinin kullanılmasında sıfatlardan bir sıfatın hâtıra gelmesi şartdır. Huzûr sözüne yakışan yâd-ı dâştın ikinci ma'nâda kullanılmasıdır. O zemân yâd-ı dâşta nihâyet demek, şühûd ve huzûr i'tibâriyledir. Çünki bu mertebenin üstünde şühûd ve huzûra yer yokdur. Yâ hayret [şaşkınlık], yâ cehl [bilememek], yâ da ma'rifet vardır. Bu senin bildiğin ma'rifet değildir. Senin bildiğin ma'rifet fi'l ve sıfatlara âid ma'rifetlerdir. Bu makâm ise, ism ve sıfatlara âid ma'rifetlerin çok çok dahâ yukarısındadır. Vesselâtü vesselâmü alâ seyyid-il beşer ve alâ âlih-il-ether.

**31. FIKRA:** Bu büyükler yolunun temâmlanması ve nihâyetin nihâyetine kavuşmak, meşhûr on makâmın aşılmasına bağlıdır. Bu on makâmın ilki tevbe, sonuncusu rızâ makâmıdır. Kemâl mertebelerinde rızâ makâmından yukarıda hiçbir makâm yokdur. Hattâ âhıretde Allahü teâlâyı görmek bile, ondan yüksek değildir. Bununla berâber rızâ

makâmının hakîkati, gerçek ve tam olarak âhıretde zuhûr edecekdir. Âhıretde diğer makâmların elvermesi ise yokdur. Tevbenin orada bir ma'nâsı, zühdün orada bir yeri, tevekkülün orada bir makâmı, sabrın husûsî bir hâli orada bulunmaz. Evet şükr orada vardır, ammâ o da rızânın bir kısmı olup, ondan ayrı bir şey değildir.

**SÜÂL:** Zemân olur ki, kâmil-i mükemmilde, dünyâya karşı bir rağbet ve istek olur ve onda tevekkülü gideren ba'zı şeyler ve hâller görülür. Aynı şekilde sabrla bağdaşmayan, dayanamamazlık ve tahammülsüzlük ve bunun gibi rızâsızlık ifâde eden hâller ortaya çıkar. Bunların sebebi nedir?

**CEVÂB**ında deriz ki, bu makâmlar kalbe ve rûha mahsûs makâmlardır. Seçilmişlerin seçilmişlerine göre, bu makâmlar nefs-i mutme'innede de hâsıl olur. Ammâ kalıbın bundan nasîbi ve hissesi yokdur, şiddet ve kuvvetin gereğini yapmasa da böyledir. Birisi Şiblî hazretlerinden, "Sen muhabbet ehli olduğunu söylersin, ammâ senin bu gürbüz hâlin muhabbetle bağdaşmıyor" deyince, ona bir şi'rle cevâb verdi. Beyt:

***Kalbim sevdi, bedenim, habersizdir sevgiden,***
***Bedenim sevse idi, erirdi muhabbetden.***

O hâlde, o makâmlarla bağdaşmıyan hâller, eğer bir kâmilin kalıbında, bedeninde görünüyorsa, o makâmların hâsıl olmasında, bâtınları [kalb ve rûhları] için bir zararları olmaz. Kâmil olmıyan velîde, o makâmlardaki noksanlıklar bütün varlığında görülür ve bâtın ve zâhiri ile dünyâya rağbet eder ve tevekkülü bozan birşey, onun sûretini de, hakîkatini de içine alır. Kalıbında ve kalbinde râhatsızlık ve tâkatsızlık görülür. Beden ve rûhu ile rızâsızlık gösterir. Allahü teâlânın evliyâsı için örtü kıldığı, onları insanların gözünden sakladığı hâller, bunun gibi bedenin ihtiyâcı olan şeylerdir. Çok kimseleri bu büyüklerin kemâlâtından bunlar mahrûm

bırakdı. Bu gibi şeylerin evliyâda bırakılmasında ince hikmetler, derin sırlar vardır. Onlardan biri, bu dünyâ hâline, imtihân yeri olan bu dünyâda hakla bâtılın karışmış olmasıdır. Biri de, öyle görünüyorlarsa da, aslında onların terakkîlerine sebeb olmakdadırlar. Eğer bu gibi, insanlık ihtiyâcları evliyâdan temâmen kalksaydı, ilerleme yolları kesilir, melekler gibi belli bir makâmda kalır, ileri gidemezlerdi. Hidâyet üzre olana ve Muhammed Mustafânın "aleyhi ve alâ âlihis-salevâtü vet-teslimâtü etemmühâ ve ekmelühâ" yolunda gidenlere selâm olsun!

**32. FIKRA:** Yâ Rabbî, bu ne hâldir ki, kendine evliyâ kullar edindin ki, onların bâtını âb-ı hayâtdır. Ondan bir damla tadan ebedî hayâtı [se'âdeti] buldu. Zâhirleri ise, öldürücü zehrdir. Onların zâhirine [dış görünüşüne] bakan, sonsuz olarak öldü. Onlar, onlardır ki, bâtınları rahmet, zâhirleri zahmetdir. Bâtınlarına bakan onlardan, zâhirlerine bakan, tersine en kötülerdendir. Arpa gibi görünürler, ammâ hakîkatda buğdaydırlar. Zâhirde sıradan insan, bâtında meleklerin seçilmişlerindendirler. Görünüşde yeryüzünde, aslında göklerin üstündedirler. Onlarla oturan, sohbet eden şakîlikden [kâfir ve fâsık olmakdan] kurtulmuşdur. Onlarla ahbâblık eden se'âdete ermişdir. **(Onlar Allahü teâlânın cemâ'atidir. Allahın cemâ'ati olanlar felâha, kurtuluşa ermişlerdir)** âyet-i kerîmesi onları bildirmekdedir. Ve sallallahü teâlâ alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve sellem.

**33. FIKRA:** Allahü teâlâ, evliyâ kullarını öyle örtmüşdür ki, onların zâhirlerinin bile bâtınlarındaki kemâlâtdan haberleri yokdur; nerede kaldı ki, diğer insanların onların iç kemâlâtından haberleri olsun. Onların bâtınlarının bîçûn ve bîçigûne mertebesine olan nisbetleri de bîçûndur, ya'nî anlatılamaz, vasf edilemez. Bâtınları, âlem-i emrden olduğu için, bîçûnîlikden nasîbleri olur. Temâmen bilinen ve anlaşılan hâlde olan zâhirleri, onu nasıl anlayabilir. Hattâ bu nisbetin sâhibi olduğunu nerede ise inkâr edecek durum-

da bulunur. Çünki, ondan hiç haberi yokdur; hattâ münâsebeti bile yok gibidir. Nisbetin hâsıl olduğunu bilebilir, ammâ kime bağlı olduğunu bilemez. Hattâ çok zemân gerçek bir bağlılığından haberi de olmaz. Bütün bunlar, o nisbetin çok yüksek olmasından ve zâhirinin çok alçak bulunmasındandır. Bu arada şunu da söyliyelim ki, bâtını o nisbetin temâmen hükmü altında bulunmakdadır. O bilmek ve görmekden geçmişdir. Neye sâhib olduğunu ve kimi bulduğunu nereden bilsin? Böylece, ma'rifete [bilmeğe, tanımağa] bilememekden ve tanıyamamakdan başka yol kalmaz. Bunun için Sıddîk-ı Ekber "radıyallahü anh", "Anlayamamak anlamakdır" buyurdu. İdrâkin [anlamanın] kendisi, husûsî bir nisbetden ibâret olup, onu anlayamamak lâzım gelir. Çünki idrâk sâhibi mağlûbdur, anladığını bilemez. Başkaları ise, dahâ önce dediğimiz gibi, onun hâlini hiç bilemezler.

**34. FIKRA:** Sofî kıyâfetinde birisi vardı. Bid'at i'tikâda kapılmışdı. Bu fakîr onun hakkında tereddüdde idim. O sırada gördüm ki, bütün peygamberler "salevâtullahi teâlâ ve teslimâtühü aleyhim ecma'în" toplanmışlar ve hepsi bir ağızdan, o şahs hakkında, "Bizden değildir" diyorlardı. Bu sırada, hâtırıma, hakkında tereddüd etdiğim bir başka şahsı da sormak, hâlini öğrenmek geldi. Onun için, "O bizdendir" buyurdular. Bozuk i'tikâddan ve Allahü teâlânın en seçkin temiz kulları olan Peygamberlere dil uzatmakdan Allaha sığınırız.

**35. FIKRA:** Bu fakîre bildirildi ki, Kur'ân-ı kerîmde vâkı' olan Allahü teâlânın kuluna kurbu [yakınlığı], ma'iyyeti [kulu ile berâberliği] ve ihâtası [herşeyi kaplaması] da, yed [el] ve vech [yüz] gibi müteşâbihler cümlesindendir. Evvel, âhır, zâhir ve bâtın sözleri ve benzerleri de bunlar gibidir. İşte Allahü teâlâya karîb [yakın] deriz, ammâ kurbun [yakınlığın] ne demek olduğunu bilmeyiz. Aynı şekilde Ona, evvel deriz, ammâ evvelin ne demek olduğunu anlamayız. Bizim ilm ve

anlayış dâiremize sığan Kurb ve Evvele âid ma'nâlardan Allahü teâlâ münezzehdir ve çok yüksekdir. Bizim keşf ve şühûdümüze gelip, münkeşif ve müşâhede olunandan, çok yüksek ve müberrâdır. Ba'zı tesavvuf ehlinin keşf yoluyla anladıkları ve o keşfleri ile Allahü teâlâyı yakın ve berâber bildikleri ma'nâlar hoş değildir. Mücessime mezhebine doğru atılmış bir adım gibidir. Ba'zı âlimlerin bunları te'vîl ederken, kurbdan [yakınlıkdan] murâd, ilmî yakınlıkdır, demeleri, eli kudretle, vechi zâtla te'vîl etmeleri gibi olup, te'vîli câiz görenlerce câizdir. Biz te'vîli câiz görmüyoruz ve öyle müteşâbih kelimelerin te'vîllerini, ne demek olduklarını Allahü teâlâya havâle ediyoruz. En iyisini Allahü teâlâ bilir. Hidâyet üzre olanlara selâm olsun.

**36. FIKRA:** Bu fakîr, salât-i vitri ba'zan gecenin evvelinde, ba'zan sonunda kılardım. Bir gece bana gösterdiler ki, vitr nemâzını gecenin sonunda kılmak niyyetiyle yatana kâtib melekler bütün geceyi ibâdetle geçirmiş gibi sevâb yazarlar. Bu sevâb yazma meşgûliyyetleri, vitr nemâzını edâ edinceye kadar devâm eder. O hâlde salât-ı vitr ne kadar geç kılınırsa, o kadar çok sevâb olmakdadır. Bununla berâber, bu fakîr, vitrin erken veyâ geç edâsında, insanların Efendisine "aleyhi ve alâ âlihis-salavâtü vet-teslimât" tâbi' olmakdan başka bir şey düşünmüyorum ve mütâbe'atle aynı seviyede bulunabilecek hiç bir fazîlet bulamıyorum. Resûl-i Ekrem "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem" efendimiz ise, vitr nemâzını ba'zan gecenin evvelinde, ba'zan da âhırinde [sonunda] edâ ederlerdi. Kendi se'âdet ve kurtuluşumu, herhangi bir işde o Servere uymada biliyorum; isterse bu uyma ve Ona benzeme sûret ve şekIde olsun.

Ba'zıları ba'zı sünnetleri edâ ederken, geceyi ihyâ etmek gibi ba'zı niyyetleri de ekliyorlar. Böylelerinin ne kadar kısa düşünceli ve dar görüşlü olduklarına şaşıyorum. Binlerce geceyi ihyâ etmeği, mütâbe'atin yarım arpası ile değişmek istemem.

Ramezân-ı şerîfin son on gününde i'tikâfda idim. Talebe ve sevdiklerimi toplayıp, dedim ki, Resûlullaha "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem" tâbi' olmakdan [uymakdan] başka niyyet etmeyiniz. Bizim gibilerin insanlardan kesilmesinden ve uzak durmasından ne çıkar. Yüzlerce tutulmayı bir mütâbe'ate kavuşmak için kabûl ederim; ammâ binlerce kesilme ve insanlardan uzak durmayı mütâbe'at vesîlesi yoksa kabûl etmem. Beyt:

***Sevgilinin serâyında olanlar,***
***Bağ, bostan ve lâlezara bakmazlar.***

Allahü teâlâ bize, Habîb-i Muhammed Mustafâya "aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vet-teslimâtü etemmühâ ve ekmelühâ" tam tâbi' olmağı ihsân eylesin!

**37. FIKRA:** Bir gün dervişler ile oturuyorduk. Bu fakîr, Resûl-i ekremin "sallallahü aleyhi ve alâ âlihi ve sellem" hizmetçilerine olan muhabbetimden, "O Serverin muhabbeti beni öyle kaplamışdır ki, Allahü teâlâyı, Onun vâsıtası ile, ya'nî Allahü teâlâyı Muhammedin "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem" Rabbi olduğu için seviyorum" dedim. Hâzır olanlar bu sözden hayretde kaldılar, ammâ muhâlefet edemediler. Benim bu sözüm, hazret-i Râbi'anın sözünün tersi oluyor. O şöyle demişdi: Resûlullahı "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem" rü'yâda gördüm. Kendisine, "Allahü teâlânın muhabbeti beni öyle sardı ve kapladı ki, senin muhabbetine kalbimde yer kalmadı."

Bu sözlerin ikisinde de sekr [muhabbet serhoşluğu] var ise de, benim sözümde asâlet vardır. O tam sekrde iken söylemiş, bense sahvın [ayılmanın] başında söylemişim. Onun sözü sıfatlar mertebesinde, benim sözüm ise, Zât mertebesinden geriye dönüşden sonradır. Çünki Zât mertebesinde böyle muhabbete yer yokdur. Bütün nisbet ve bağlantılar, o mertebe yanında eksikdir. Orada hep hayret, ya da cehl vardır. Belki o mertebede, zevkle mu-

habbeti uzaklaşdırmakdır. Hiçbir şekilde kendini Onun muhabbetine lâyık göremez. Muhabbet ve ma'rifet sıfatlarda olur. Bahs etdikleri zâta âid muhabbetden maksad, Zât-i ehadiyyet değil, zâtın ba'zı i'tibârları ile, zât demelerindendir. O hâlde hazret-i Râbi'anın muhabbeti sıfatlar mertebesindedir. Allahü teâlâ doğruları ilhâm edicidir. Vessalâtü vesselâmü alâ seyyid-il beşer ve âlih-il ether.

**38. FIKRA:** İlmin şeref ve kıymeti, âid olduğu şeyin şeref ve rütbesi mikdârıncadır. Âid olduğu ne kadar şerefli ise, onun ilmi, ya'nî o şeyi bildiren, tanıtan ilm de o kadar yüksekdir. O hâlde tesavvuf ehline mahsûs bâtın [kalb ve rûh] ilmi, zâhir âlimlerinin sâhib oldukları zâhir ilminden dahâ şereflidir. Zâhir [fıkh] ilmi de, dokumacılık ve hacamat ilmlerinden şereflidir. Bunun için kalb ilmlerini aldığı mürşidine karşı edebleri, zâhir ilmini aldığı üstâdına karşı edeblerinden kat kat ziyâdedir. Zâhir ilmini aldığı üstâdına karşı edebleri de, dünyâ işlerinde meslek öğrendiği ustasına karşı edeblerinden kat kat çokdur. Aynı fark zâhir ilminin kolları arasında da geçerlidir. Kelâm ve fıkh hocası, nahv ve sarf hocasından önce, sarf ve nahv hocası, felsefî dersleri öğreten öğretmenden önde yer almakdadır. Şunu da söyliyelim ki, felsefî ilmler, mu'teber [kıymetli] ilmlere dâhil değildirler. Çok konuları lüzûmsuzdur ve kişiye bir şey vermezler. İslâm kitâblarından aldıkları bir kaç konuyu da değişdirmişlerdir. Bunlarda da hâkim olan cehl-i mürekkeb olmakdır. Çünki aklın oralarda işi yokdur. Nübüvvet [Peygamberlik] hâli ve bilgileri, normal insanların aklının çok üstündedir.

Mürşidin hakkı [ve edebleri] diğer hak sâhiblerininkinden çokdur. Hattâ mukâyese edilemiyecek kadar fazladır. Mürşidin üstünde, ancak Allahü teâlânın ni'metleri ve Resûlünün “aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vet-teslimât” ihsânları vardır. Hattâ deriz ki, herkesin hakîkî mürşidi Resûlullahdır “sallallahü aleyhi ve alâ âlihi ve sellem”. Evet, maddî olarak dünyâya gelmek, ana ve baba vâsıtası ile olmakdadır, am-

mâ ma'nevî olarak doğmak, mürşid-i kâmille husûle gelmekdedir. Maddî olan doğumla ilgili olan hayât birkaç gün sürer, ammâ ma'nevî doğum, sonsuz hayâta sebeb olur. Mürîdin ma'nevî kirlerini ve pisliklerini, kalbi ve rûhu ile süpürücülük yapıp temizleyen, içini ve mi'desini zararlı şeylerden uzak tutan hep mürşid-i kâmildir. İrşâd edilecek ba'zı talebe, mürşidin, kendilerine yapmış olduğu teveccühlerle, kalb ve rûhlarındaki necâset pisliklerini temizlerken, bunların mürşidine de sıçradığını, böylece kalbini de bir nev'î kirletdiğini, bu kir ve bulanıklığın bir müddet devâm etdiğini, kendilerinin de hissetdiğini bildirmişdir.

Pîr [mürşid], kendisi ile Allahü teâlâya kavuşulan büyük velî ve sevgili kuldur. Bu ise, dünyevî ve uhrevî bütün se'âdetlerin fevkındedir. Pîr [mürşid] odur ki, yaratılışdan habîs ve aşağı olan nefs-i emmâre onun eliyle temiz ve pâk olur. Emmârelikden itminâna, cibillî küfrden hakîkî islâma kavuşur.

Mısra':

***Açıklamağa kalksam, şerhinin sonu gelmez.***

O hâlde kendi se'âdetini pîrin [mürşid-i kâmilin] kabûlünde, şekâvetini de onun reddinde bilmelidir. Bundan Allahü teâlâya sığınırız. Allahü teâlânın rızâsı, pîrin rızâ perdesinin arkasına konmuşdur. Açıkcası, mürid, mürşidinin rızâsını almadıkca, Allahü teâlânın rızâsına kavuşamaz. Müridin en büyük tehlükesi, mürşidin ondan incinmesindedir. Bundan başka her hatânın tedâriki mümkündür, ammâ pîrin incinmesini hiç bir çâre düzeltemez. Pîrini incitmek, mürid için şekâvet tohumu ekmekdir. Allahü teâlâ bizi bundan korusun. İslâm akâidindeki bozukluk ve şerî'atin emr ve yasaklarına ri'âyetsizlik, hep onun netîcelerindendir. Kalbe âid hâllerden ve kendinden geçmelerden ne diyeyim. Mürşidini incitmekle berâber hâlâ kalb hâllerinden bir eser, alâmet kalmışsa, onu istidrâc bilmelidir ki, sonunda onu harâb

edecek ve zarardan başka hiç bir netîce vermiyecekdir. Allah yolunda olanlara selâm olsun.

**39. FIKRA:** Kalb, âlem-i emrdendir. Kendisine âlem-i halka karşı bir alâka ve sevgi verildi de, âlem-i halka [insana] indirildi ve insanın göğsünün sol tarafında bulunan yüreğe husûsî bir alâka ve bağlantısı oldu. Pâdişâhın bir süpürgeci kıza âşık olup, o süpürgeci, hizmetçi kızın kulübesine gitmesi gibi, kalb de yürek kulübesine girdi.

Kalbden dahâ latîf olan rûh, eshâb-ı yemînden, ya'nî sağ taraf ehlindendir.

Rûhun üstünde bulunan diğer üç latîfe, "İşlerin hayrlısı ortada olandır" şerefiyle şereflenip, ortada oldu. Hangisi dahâ latîf ise, ortaya dahâ yakın ve uygun bulundu. Ancak sır ve hafî, ahfânın iki tarafında olup, biri sağında [hafî], diğeri [sır] solundadır.

Hislere [duygulara] çok yakın olan nefs, dimâga [beyne] alâkalıdır.

Kalbin terakkîsi [ilerlemesi] rûh makâmına ve rûhun üstündeki makâmlara kavuşmasıyla olur. Bunun gibi rûh ve üstündekiler, kendinden yukarıda makâmlara erişmekle terakkî ederler. Lâkin bu kavuşma, başlangıçda, hâller ile olmakda, sonda ise, makâm şeklinde vuku' bulmakdadır. Nefsin ilerlemesi de, başda hâl yoluyla, kalb makâmına erişmesiyle, sonda ise, makâm i'tibâriyle olmakdadır. En sonunda bu altı latîfe ahfâ makâmına kavuşup, hepsi sözbirliği ile kudsî âleme doğru uçar ve kalıb latîfesini boş ve yalnız bırakırlar. Ammâ bu uçuşları da başlangıçda hâl, sonda ise makâm olarak hâsıl olmakdadır.

İşte o zemân fenâ hâsıl olur. Ölümden evvel ölüm dedikleri, işte bu altı latîfenin kalıbdan ayrılmasıdır. Bunların ayrıldıkdan sonra, his ve hareketin kalıbda kalmasının içyüzünü, başka yerlerde bildirmişdim. Oralardan bulup öğre-

nebilirsiniz. Bu küçük kâğıdda, bunları anlatmak mümkün değildir. İşâretle yetiniyoruz.

Şunu da bildirelim ki, bütün latîfelerin bir makâmda birleşip, oradan uçmaları lâzım değildir. Ba'zan kalb ve rûh sözleşip bu işe koyulurlar. Ba'zan üçü, ba'zan dördü berâber uçar. Önce söylediğimiz en kâmil ve temâm olanıdır ve vilâyet-i Muhammedîye "aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vetteslîmât" mahsûsdur. Ondan başkası vilâyetin kısmlarından bir kısmdır.

Bu altı latîfe, bedenden ayrılıp, kuds makâmına varıp, onun renk ve sıfatına büründükden sonra, eğer tekrâr kalıba döner ve alâka peydâ ederlerse, makâm-ı kudse olan taalluk-ı hubbî [sevgi bağı]ndan başkası, kalıbın hükmünü alırlar, sıfatları ile sıfatlanırlar ve imtizâc etdikden sonra bir nev'î fenâya kavuşurlar ve ölü gibi olurlar ve bu vaktde husûsî tecellîye kavuşup, yeniden hayât bulur ve Bekâ billah makâmı ile şereflenip, Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklanır. Bu zemânda ona hil'at ihsân edip, tekrâr âleme döndürürlerse, hâli **denâ**dan **tedellâ**ya ulaşır. İnsanları kemâle erdirme ni'metine kavuşur. Eğer geri göndermezler ve **denâ**dan sonra **tedellâ** hâsıl olmazsa, uzlet evliyâsından olur, tâlibleri terbiye, eksikleri temâmlamak, ya'nî insanları irşâd edip, kemâle kavuşdurmak, onun eli ve vâsıtası ile olmaz. İşâret ve remz ile bidâyeti ve nihâyeti anlatmak bu kadar olur. Ammâ bu sözleri tam anlamak, bu mertebelere kavuşmamış, bu menzîl ve konaklardan geçmemiş olanlara mümkün değildir. Hidâyet üzre olanlara ve Muhammed Mustafânın "sallallahü aleyhi ve sellem" izinden gidenlere selâm olsun!

**40. FIKRA:** Allahü teâlâ ezelden ebede kadar bir kelâmla söyleyicidir. O kelâm bölünmez ve parçalanmaz. Çünki, sükût ve söylememek Allahü teâlâ hakkında muhâldir. Şaşılacak ne var ki, orada ezelden ebede kadar denen

zemân bir ândır. Çünki, Allahü teâlâ üzerinden zemân geçmez. Bir ânda, basît bir sözden başka ne vâkı' olabilir. İşte o tek bir söz, çeşitli bağlantıları i'tibâriyle, kelâmın bu kadar çok kısmlarına esâs olmakdadır. Meselâ bir işin yapılmasını öngörüyorsa, emr, bir yasağın yapılmamasını gösteriyorsa, nehy, bir şeyi haber veriyorsa, haber olarak ortaya çıkıyor. Ya'nî demek istiyoruz ki, geçmiş ve geleceğe âid haberler, bir takım kimseleri zora sokuyor ve öncelik ve sonralık ifâde eden sözler, o şeyin önceliğine ve sonralığına delîl gösteriliyor. Hâlbuki burada süâli ve zorluğu gerekdirecek bir durum yokdur. Zîrâ geçmiş ve gelecek, dalâlet edenin husûsî sıfatlarından olup, o bir ânın yayılmasından [genişlemesinden] hâsıl olmakdadır. Gösterdiği şey [medlûl] mertebesinde, o bir ân kendi hâlinde olup, hiç bir inbisât [yayılma, genişleme] hâli yokdur. Geçmiş ve geleceğin orada yeri yokdur.

Akl sâhibleri demişlerdir ki, o bir ânın mâhiyyeti, vücûd-i hâricî [dışarıda bulunma] i'tibâriyle ayrı, vücûd-i zihnî [zihnde bulunma] bakımından başka sıfatdır. O hâlde tek bir şeyde ayrı ayrı sıfatlar ve gerekleri, varlığın ve kimliğin değişmesi bakımlarından câiz oluyor da, gerçekde birbirinden ayrı olan dâl [gösterme] ve medlûl [gösterilen, işâret edilen] de niçin olmasın; evleviyyetle câiz olur. Ezelden ebede kadar tek bir ândır sözü, kelime bulunamadığı içindir. Yoksa orada ân demenin de yeri yokdur. Orada ân demek de, zemân demek gibi ağır ve yersiz kalır.

Şunu da beyân edeyim ki, mümkin [kul] kurb-i ilâhî [Allaha yakınlık] makâmlarında, adımını imkân [mahlûk] dâiresinin dışına atarsa, ezel ve ebedi birleşmiş bulur. Resûl-i ekrem efendimiz "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem" mi'râc gecesi, yükselme makâmlarında Yûnüs aleyhisselâmı balığın karnında, Nûh aleyhisselâmı Tufânda, Cennetlikleri Cennetde, Cehennemlikleri Cehennemde gördü. Eshâb-ı kirâmın zenginlerinden Abdürrahmân bin Avfı "radı-

yallahü anh" diğerlerinden, âhıret zemânı ile yarım gün, dünyâ zemânı ile beşyüz sene sonra Cennete girerken gördüğünde, geç kalmasının sebebini sormuş ve hesâbının çokluğundan, çekdiği sıkıntılarını anlatmışdır. Bütün bunlar hep tek bir ânda görülmüşdür. Orada geçmiş ve geleceğin yeri yokdu.

Bu fakîre de, zemân zemân Habîbullahın "aleyhissalâtü ves-selâm" sadakası olarak, bu hâl hâsıl olmakdadır. Bir def'asında, meleklerin hazret-i Âdeme "aleyhisselâm" secde etdiklerini ve dahâ başlarını o secdeden kaldırmadıklarını ve illiyyûn meleklerinin ise, bu emrle emr olunmadıklarını, müşâhe etdiklerinde [Allahü teâlânın tecellîlerinde] kendinden geçmiş, o huzûr ve nûra dalmış olarak, âhıret için söz verilmiş hâllerin o bir ânda keşf olunduğunu gördüm. Bu hâllere şâhid olduğum zemândan beri epey bir vakit geçdiğinden, âhıret hâllerini geniş yazmıyorum. Zîrâ hâfızama tam güvenemiyorum. Fekat şunu bilmek lâzımdır ki, bu hâller, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem" hem bedenine, hem de mubârek rûhlarına olmuşdu. Hem gözle, hem de kalble görmüşdü. Ona tufeyli olan başkalarına, eğer bu hâller, Ona tâbi' olmanın bereketi olarak verilirse, ya'nî hâlleri görürlerse, rûhları ve kalb gözleri ile görmüş olurlar.

Beyt:

***Onun kâfilesine bilirim yetişemem,***
***Yetişir, o kervânın çıngırağın işitsem.***

Aleyhi ve alâ âlihis-salâtü vet-teslimâtü etemmühâ ve ekmelühâ.

**41. FIKRA: Tekvîn.** Vâcib-ül vücûdün hakîkî [sübûtî] sıfatlarından biridir. Eş'arîler **Tekvîni** izâfî sıfatlardan sayarlar. Âlemin var olmasında **kudret** ve **irâde** sıfatlarını kâfî bilirler. Ammâ doğrusu **Tekvîn**, diğer sıfatlar gibi hakîkî bir sıfatdır.

**Kudret** ve **irâde**den başkadır. Bunun açıklamasında deriz ki:

**Kudret**, bir işi yapmak ve yapmamakda gücü yetmek demekdir. **İrâde** ise, kudretin ta'rîfinde bulunan, yapmak veyâ yapmamakdan birini dilemekdir. O hâlde kudretin rütbesi, [yeri] irâdeninkinden öncedir. Hakîkî sıfatlardan bildiğimiz **tekvîn**in yeri ise, **kudret** ve **irâde**den sonradır. Bu sıfatın işi, bir şeyin yapılması veyâ yapılmamasını diledikden sonra, o dilenen şeyi yaratmakdır. O hâlde, kudret, bir işe gücü yetmek, irâdet, o işi yapmağı dilemek, tekvîn de onu vücûde getirmek, ya'nî yaratmak demekdir. O hâlde Tekvîn muhakkakdır. Bu istitaatin [gücü yetmenin] me'al-fi'l [işle birlikde] olmasına benzer ki, Ehl-i sünnet âlimleri, kulda bunun bulunduğunu söylemişlerdir. Şübhe yokdur ki, bu istitaat [gücü yetme] kudretin sübûtünden sonradır. Hattâ irâdenin o işe bağlanmasından sonra olmakda ve meydâna gelmek [yaratılmak] bu istitaate bağlıdır. Belki o istitaat, işin olmasına sebebdir; orada olmamak söz konusu değildir.

Tekvîn sıfatının hâli de böyledir. Onunla meydâna gelmek, bir nev'î îcâbdır, ammâ bu îcâb [gerekli olma] Vâcib teâlâya zarar vermez. Çünki Onun sübûtü, kudretin tahakkukundan sonradır ki, kudret bir işi yapmak veyâ yapmamağa gücü yetmek demekdir. İrâdenin tahsîsinden de sonradır. Felsefecilerin dediği buna uymuyor. Birinci şartı [dilerse, yapar] vâcib-üs-sıdk bildiler. İkinci şartı [dilemezse ya'nî olmamasını dilerse, yapmaz], mümteni-üs-sıdk bilip, irâdeyi aradan çıkardılar. Sarîh olan îcâb olmasıdır. Allahü teâlâ bundan çok yüksekdir. Bir îcâb ki, ikisinden birinin tahsîsinden ve irâdenin taallukundan sonra ortaya çıkar, ihtiyârı îcâb etdirir. Ve onu kuvvetlendiren ihtiyârı nefy etmez. **(Futûhat-ı Mekkiyye)** sâhibinin görüşü de, hükemânın re'yine uygun olmuşdur. O da kudretin ilk şartını vâcib-üs-sıdk, ikincisini mümteni-üs-sıdk bilmişdir. Bu söz

îcâb olup [mecbûriyyet bildirip], irâdeye iş kalmamakdadır. Çünki iki müsâvîden [eşit ağırlıkda olan iki sıfatdan] biri burada aradan çıkarılmış oluyor. Eğer bu ma'nâyı tekvîn için söyleselerdi, yeri vardı. Çünki, o îcâb şâibesinden uzakdır. Bu çok ince bir fark olup, bunun îzâhına çok az kimse girişmişdir. Mâtüridî âlimleri her ne kadar bu sıfatın bulunduğunu söylerlerse de, bizim yazdığımız kadar ince ve keskin bakışla bakamadılar. Sünnet-i seniyyeye "alâ sâhibihassalâtü ves-selâmü vet-tehiyye" çok tâbi' olmaları, onları bu husûsda mümtâz kılmışdır. Diğer kelâmcılar onların vardığı yere varamadılar. Bu fakîr Mâtüridî âlimlerinin sofralarından dökülen ve artanlarla beslenmişim. Allahü teâlâ, Peygamberlerin efendisi "aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vet-teslimâtü etemmühâ ve ekmelühâ" hurmetine bizi onların doğru i'tikâdları üzere bulundursun!

**42. FIKRA:** Allahü teâlâyı görmek, âhıretde mü'minlere hakdır [olacakdır]. Bu öyle bir mes'eledir ki, Ehl-i sünnet ve cemâ'atden başka, hiç bir islâm fırkası ve felsefecilerden hiçbiri, bunu câiz görmemişdir. Onların inkârlarına sebeb, gâibin şâhide kıyâs edilmesi ve bunun ise, fâsid olmasıdır. Görülen bîçûn ve bîçigûne olunca, onunla alâkalı olan görme de, bîçûn [nasıl olduğu bilinmiyen bir görme] olacakdır. Ona inanmalı, nasıl olacağı ile meşgûl olmamalıdır. Bu sırrı bugün evliyânın en seçkinlerine izhâr etdiler. Her ne kadar görme yoksa da, görmemezlik de yokdur. Ya'nî, Onu görür gibidir. Kıyâmetde [Cennetden] bütün mü'minler Hak teâlâyı baş gözüyle göreceklerdir. Ammâ anlayamıyacaklardır. **(Onu gözler idrâk edemez)** âyet-i kerîmedir. İki şey idrâk edecekler: Biri, gördüklerine ilm-i yakîn, diğeri rü'yete bağlı olan lezzeti duyma. Rü'yetin levâzımından bu iki şeyden başkası yokdur.

Bu konu, kelâm ilminin en derin ve zor bahslerindendir. Akl bunu bulmağa ve anlatmağa yeterli değildir. Âlimler ve mutesavvuflardan Peygamberlere tâbi' olanlar, nübüvvet

nûrlarından alınmış firâset nûru ile bunu anlamışlardır. Bunun gibi, aklın, isbâtından âciz kaldığı ve hayrân olduğu ilm-i kelâmın diğer bahslerini, sâdece Ehl-i sünnet âlimleri firâset nûru ile bilmişlerdir. Mutesavvuflarda ise, firâset nûru ile birlikde keşf ve şühûd da vardır. Keşfle firâset arasındaki fark, hadsiyyâtla hissiyyât arasındaki fark gibidir. Firâset, nazarî olanları hadsiyyât yapar, keşf ise, hissiyyât yapar. Ehl-i sünnetin söyledikleri ile, muhâliflerinin akla uyup, inkâr etdiklerinin hepsi, bu kabîlden olup, firâset nûru ile bilmişler ve sahîh keşfle müşâhede etmişlerdir. Eğer bu mes'elelerin beyânında bir îzâh yaparlarsa, maksad nazar ve delîlle isbât değil, anlatma ve uyarmadır. Zîrâ onların tasvîrinde aklın nazarı [bakışı] kördür. Şaşılır o âlimlere ki, bu mes'elelerde kendilerini istidlâl [delîl getirme] makâmında görürler ve delîlle isbât etmek isterler ve muhâliflerine tam bir huccet gösterirler. Ammâ bunu da yapamazlar ve temâmına erdiremezler. Muhâlifleri de düşünürler ki, onların mes'eleleri de, kendi istidlâlleri gibi za'îf ve eksikdir.

Meselâ, Ehl-i sünnet âlimleri, istita'atin [gücü yetmenin] fi'lle berâber olduğunu isbât etmişler [bildirmişler]dir. Bu mes'ele doğru mes'elelerden olup, firâset nûru ve sahîh keşfle bilinmişdir. Ammâ bunun için getirdikleri delîller, za'îf ve eksikdir. Bu mes'elenin isbâtında onların delîllerinin en kuvvetlisi iki zemânda a'razın devâm etmemesidir. Çünki a'raz [sıfat] devâm ederse, a'razın kıyâmının [varlıkda durmasının] a'razla olması lâzım gelir ki, bu muhâldir. Muhâlifler bu delîli za'îf ve eksik bulunca, bilemediler ki, onların bu husûsda ve benzeri husûslarda tâbi' oldukları şey, nübüvvet nûrundan alınmış firâset nûrudur. Ammâ bu bizim kusûrumuz olup, hadsî ve bedihî olanları muhâliflerin nazarında, nazarî yapıyoruz ve isbâtı için çok zorluklara girişiyoruz. Ya'nî bize hadsî ve bedihî olanlar, muhâliflerimize huccet değildir. Varsın olmasın; bize bildirmek ve duyurmakdan başka vazîfe verilmemişdir. İslâmın güzelliğini benimseyen-

ler, ister istemez kabûl edeceklerdir. İslâmın güzelliğinden nasîbi olmayanların ise, inkârları artmayacakdır.

Ehl-i sünnet âlimleri arasında, Şeyh-ül islâm şeyh Ebû Mansûr Mâtürîdî hazretlerinin eshâbının yolu ne kadar güzeldir ki, maksadla yetindiler ve felsefî incelemelerden yüz çevirdiler. Nazar ve istidlâl yolu, felsefecilerin yapdığı gibi, Ehl-i sünnet ve cemâ'at âlimleri arasında şeyh Ebül Hasen Eş'arîden neş'et etmiş [ortaya çıkmış]dır. Ehl-i sünnetin i'tikâd bilgilerini felsefî istidlâllerle [aklî delîller getirerek] temâmlamak istedi. Ammâ bu çok zor bir işdir ve muhâlifleri din büyüklerine karşı cesâretlendirmek ve selef-i sâlihînin yolunu terk etmekdir. Allahü teâlâ bizi, nübüvvet nûrlarından alınmış olan Ehl-i sünnet âlimlerinin sağlam rey ve görüşleri üzere bulundursun!

**43. FIKRA: (Rabbinin ni'metlerini dile getir)** âyet-i kerîmesine uyarak, bu büyük ni'meti bildirmek için derim ki: Bu fakîrin Ehl-i sünnet ve cemâ'at âlimlerinin bildirdikleri kelâmdaki i'tikâd bilgilerinin doğruluğuna öyle bir yakînim [kuvvetli îmânım] vardır ki, o yakînin yanında, en açık ve bedihî olan yakînler, zan, hattâ vehm gibi kalır.

Meselâ kelâm mes'elelerinin herbiri için hâsıl olan yakîni [îmânı], güneşin varlığına olan yakînim [inancım ve kabûlüm] ile karşılaşdırırsam, ikincisisine birincinin yanında yakın demek, çok ağır ve esef verici gelir. Aklla iş yapanlar bu sözümü ister kabûl etsinler, ister etmesinler. Hattâ kabûl etmeyeceklerdir. Çünki bu mevzu', aklın görüşünün ve düşünüşünün ötesindedir. Zâhire [dış görünüşe] bakan aklın bu makâmdan inkârdan başka nasîbi yokdur.

Bu işin esâsı ve hakîkati şudur ki, yakîn kalbin işidir. Kalbin güneşin varlığına yakîni, habercileri gibi olan hislerin [duygu organlarının] vâsıtası iledir. Ammâ kelâm mes'elelerinden bir mes'ele hakkında kalbde hâsıl olan yakîn, herhangi bir organ ve kişi tarafından olmayıp, ihsânı bol olan

Allahü teâlâdan ilhâm yoluyla ve vâsıtasız olarak alınmışdır. O hâlde birinci yakîn, ilm-ül yakîn mertebesinde, ikinci yakîn ayn-ül yakîn mesâbesindedir. Aralarında çok fark vardır. Mısra':

***Hiç, işitmek görmek gibi olur mu?***

**44. FIKRA:** Allahü teâlânın fadlı ve ihsânı ile tâlibin sînesi, bütün arzû ve murâdlardan boşalır ve Allahü teâlâdan başka hiçbir isteği kalmazsa, o zemân yaradılışından maksad ne ise, ele geçmiş ve kulluğun hakîkati yerine gelmiş olur. Bundan sonra, eğer nâkısların terbiyesi [yetişdirilmesi ve olgunlaşdırılması] için geri gönderilmesi istenirse, kendi tarafından ona irâde ve ihtiyâr verilir de, söz ve fi'ldeki tasarruflarında muhtâr ve mucâz [serbest ve iznli] olup, me'zûn olan kul gibi olur.

Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklanmak olan bu makâmda, irâde [istek] sâhibi, ne isterse, başkaları için ister ve hep başkalarının menfe'atini göz önünde bulundurur. Kendi menfe'at ve çıkarını düşünmez. Vâcib teâlânın irâdesi işte öyledir ve âyet-i kerîmede, **(En büyük sıfatlar Allahındır)** buyuruldu. Bu irâde sâhibinin kendi menfe'atini düşünmesi lâzım değildir, hattâ câiz değildir. Çünki bu irâde sâhibi ne isterse, olur. O hâlde kendi menfe'atini düşünmesi ve göz önünde tutması şirkdir ve kulluk bunu kaldırmaz. Allahü teâlâ Habîbine "aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm", **(Muhakkak ki, Sen istediğine hidâyet veremezsin. Lâkin Allah dilediğini hidâyete getirir)** buyurmakla, insanların Efendisinin irâdesinde duraklama olunca, başkaları kendi için nasıl isteyebilirler.

Aynı şekilde, bu irâde sâhibinin bütün isteklerinin Hak teâlânın rızâsına uygun olması lâzım değildir. Görmez misin ki, O insanların en büyüğü Efendimizin "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem" ba'zı davranışlarına ve sözlerine Allahü teâlâ tarafından i'tirâz vâkı' oldu. Nitekim Tahrîm sûresi birin-

ci âyetinde, **(Ey Peygamberim! Zevcelerinin gönül rızâsını arayarak, Allahın sana halâl kıldığını, niçin harâm edersin. Bununla berâber üzülme, Allah Gafûr ve Rahîmdir** [magfireti boldur ve çok merhametlidir]**)**, Âl-i İmrân sûresi 161. âyetinde, **(Bir peygamber için emânete** [ganîmet malına] **hıyânet hiç olmuş şey değildir)**, Tevbe sûresi, 43.cü âyetinde, **(Ey büyük Peygamber! Allah senden hüznü gidersin! Doğru söyliyenler belli oluncaya kadar ve yalancılar bilinciye kadar, niçin beklemeyip, onlara izn verdin)** buyuruyor. Buradaki afv kelimesi, bir taksîri hâtırlatıyor. Hâlbuki, Allahü teâlâ, kendinin bütün irâde etdiklerinden râzı değildir. Küfr ve günâhlar böyledir.

**45. FIKRA:** Bu işte benim imâmım [uyduğum] Kelâmullahdır ve yine benim bu işimde pîrim [mürşidim] Kur'ân-ı meciddir. Eğer Kur'ân-ı kerîmin hidâyeti olmasaydı, hak ma'bûd olan Allahü teâlâya ibâdet yolu açılmazdı. Bu yolda, her latîf ve eltaf [dahâ latîf] "ben Allahım" nidâsı vurur idi ve bu yolun yolcularını kendilerine tapdırırlardı. Çün olan kendini bîçûn sûretinde izhâr ederdi. Teşbîh [benzetilen] ise, kendini tenzîh şeklinde gösterirdi. Burada imkân vücûbla imtizâc, hudûs [sonradan olma] kadîm olanla karışıkdır. Bâtıl ise, hak sûretinde ortaya çıkmakda, dalâlet ise hidâyet şeklinde zâhir olmakdadır. Çâresiz sâlik, kör müsâfir gibi olup, her biri "Bu Rabbimdir" diyerek, yüz gösterir. Hazret-i Hak sübhânehü ve teâlâ, kendini, **(Göklerin ve yerin yaratıcısı)** olarak senâ ediyor ve kendisi için: **"Doğunun ve batının** [ya'nî, kâinâtdaki herşeyin] **rabbi)** diye tanıtıyor ve uruc [yükselme] zemânında, bu sıfatları, hayâli ilahlara arz etdiklerinde, hepsi gayri ihtiyârî bundan kaçındılar ve ortadan kayboldular. Bunun için, **(Üfûl edenleri** [batanları kaybolanları] **sevmem)** diyerek, yüzünü hepsinden çevirdi ve teveccüh kıblesini, vâcib-ül vücûd olan zâtdan başkası yapmadı. **(Bizi buna hidâyet eden Allahü teâlâya hamd olsun. Allahü teâlâ bize hi-**

**dâyet vermeseydi, biz hidâyete kavuşamazdık. Elbette Rabbimizin Peygamberlerinin söyledikleri, getirdikleri hakdır, doğrudur.)**

**46. FIKRA:** Mürşidimin hizmet ve sohbetinde dört kişi idik. Diğer talebe ve müridler arasında ayrı bir yerimiz ve husûsiyyetimiz vardı. Herbirimizin hazret-i Hâcemize başka davranışı ve ayrı i'tikâdı [bağlılığı ve teslimiyyeti] var idi. Bu fakîr kesin olarak biliyordum ki, böyle bir sohbet, buna benzer bir topluluk, bunun gibi bir terbiye ve irşâd, O din ve dünyânın Serverinden "aleyhi ve alâ âlihis-salâtü vet-teslimât" sonra hiç bir zemân bulunmamışdır. Bu ni'metin şükrünü şu sözle yerine getirdim: "Her ne kadar insanların En Hayrlısının "aleyhi ve alâ âlihissalâtü ves-selâm" sohbetine yetişmedimse de, hazret-i Hâcenin sohbetinden de mahrûm kalmadım."

Hazret-i Hâcemiz, diğer üçü için buyurdular ki, filân beni tekmîl sâhibi biliyor, ammâ irşâd sâhibi bilmiyor. Ona göre irşâd makâmı, tekmîl [kemâle getirme] makâmından yüksekdir. Filânın ise, bizimle işi yok. Üçüncüsü için ise, o bizi inkârdadır [kabûl etmiyor] buyurdu. Her birimiz hazret-i Hâceye olan i'tikâdımıza göre, ondan nasîb aldık.

Bilmek lâzımdır ki, müridin mürşidinin üstünlüğüne ve onun en kâmil olduğuna i'tikâdı, ona olan muhabbeti netîcesidir ve ifâde [fâide verme] ve istifâde [fâidelenme] sebebi olan münâsebetin, berâberliğin ve sohbetin meyvesidir. Bununla berâber, mürid mürşidini, dînimizde üstünlüğü, fazîleti bildirilmiş olan zâtlardan üstün tutmamalıdır. Yoksa muhabbetde ifrât etmiş olur. İfrât ise kötülenmiş sıfatlardandır. Şî'îler, Ehl-i Beyt muhabbetindeki ifrâtları yüzünden hak yoldan ayrılıp, perîşân olmuşlar. Hıristiyanlar Îsâ aleyhisselâma olan aşırı sevgileri sebebiyle, ona "Allahın oğlu" demişler ve ebedî ziyânda kalmışlardır. Lâkin, büyüklükleri ve üstünlükleri kabûllenilmiş olanları hâric tutar ve: "Benim

mürşidim diğerlerinden üstündür” derse, câizdir; hattâ tarîkatde vâcibdir. Bu üstün bilmek, müridin elinde değildir. Hattâ deriz ki, eğer mürid kâbiliyyetli ise, gayr-i ihtiyârî bu i’tikâd onda hâsıl olur ve o muhabbeti ve üstün bilmesi sebebi ile, mürşidin kemâlâtını iktisâb eder. Eğer bu üstün bilmek müridin irâde ve isteği ile olur ve zorlama hâli görülürse, câiz olmaz ve netîce vermez.

**47. FIKRA: (Lâ ilâhe illallah)** kelimesi ile bütün bâtıl ilâhları nefy ve ibâdet olunmağa lâyık ve müstehak olan Hak teâlâyı isbâtda en yüksek derece odur ki, görülen, bilinen, keşf ve müşâhede edilen ne varsa, sırf tenzîh ve anlaşılmaz, anlatılmaz, vasf edilemez olsa da, hepsini **lâ**nın [yokdur] altına almalı, isbât tarafında ise, kalbin muvâtâdı [muvâfakatı, berâberliği] ile sâdır olan **illallah**dan başka hiç bir şey düşünmemelidir.

Beyt:

***Anka kuşu avlanmaz, tuzağını topla,***
***Çünki orda havâdır, yalnız giren tuzağa.***

Hidâyet üzere olanlara ve Resûl-i ekremin “sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem” izinde gidenlere selâm olsun!

**48. FIKRA:** Kur’ân-ı kerîmin ve Kâ’be-i Rabbânînin hakîkatleri, Muhammed aleyhissalâtü vesselâmın hakîkatinin üstündedir. Bunun için, hakîkat-ı Kur’ân, hakîkat-ı Muhammedînin imâmı ve hakîkat-ı Kâ’be-i Rabbânî, hakîkat-i Muhammedînin mescûdu [secdegâhı] oldu. Bununla birlikde Kâ’be-i Rabbânînin hakîkati, Kur’ân-ı kerîmin hakîkatinin üstündedir. O mertebede temâmen sıfatsızlık ve renksizlik vardır. Şân ve i’tibârların orada yeri yokdur. Tenzîh ve takdîs dahî o hazrete yanaşamaz. Mısra’:

***Orada olan her şey, beyândan da yüksekdir.***

Bu öyle bir ma’rifetdir ki, bugüne kadar evliyâdan hiç

biri bu husûsda ağzını açmamış, dilini oynatmamışdır. Hattâ îmâ ve işâretle dahî bundan bahs etmemişdir. Bu fakîri bu büyük ma'rifetle şereflendirdiler ve kendi akranı [ya'nî büyük evliyâ] arasından seçdiler. Bütün bunlar Resûlullah ve Habîbullahın sadakası olarak, Onun hurmetine verilmişdir.

Şunu da bildirelim ki, Kâ'benin sûreti, eşyânın mescûdu [secdegâhı] olduğu gibi, Kâ'benin hakîkati de, eşyânın hakîkatinin secdegâhıdır. Şaşılacak bir söz söylüyorum ki, şimdiye kadar onu kimse işitmedi, bir haberci haber vermedi. Allahü teâlânın bana bildirmesi ve ilhâm etmesi ve bana mahsûs kıldığı fadl ve keremi ile derim ki:

Resûlullahın "aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vet-tehıyyât" âhırete intikâlinden bin bir kaç sene sonra, bir zemân gelecek. O zemân hakîkat-i Muhammedî kendi makâmından urûc edecek [yükselecek] ve hakîkat-i Kâ'be makâmı ile birleşecek. O zemân hakîkat-i Muhammedî, hakîkat-i Ahmedî ismini alır ve bir olan Zât-ı ilâhîye mazhar olur ve her iki mubârek ism müsemmâ ile mütehakkık olur, onun hâlini alır ve önceki makâm hakîkat-i Muhammedîden boşalır. Bu hâl, Îsâ aleyhisselâmın gökden inmesine ve Muhammed aleyhisselâmın şerî'ati ile amel etmesine kadar devâm eder. O zemân hakîkat-i Îsevî, kendi makâmından yükselerek, boş kalmış olan hakîkat-i Muhammedî makâmına yerleşir.

**49. FIKRA: Lâ ilâhe illallah** kelime-i tayyîbesi olmasaydı, Allahü teâlâya kim yol bulabilir, tevhîdin yüzündeki örtüyü kim kaldırabilir ve Cennet kapılarını kim açabilirdi. Dağ dağ insanlık sıfatları bu LÂ kazması ile ancak kazılır ve devrilir; yüzlerce nefsânî bağlar bu LÂ İLÂHE kelimesinin tekrârı ile koparılır. O bâtıl ilâhlar, ancak bu kelime ile ortadan kaldırılır ve İLLALLAH isbât kelimesi ile O hak ma'bûd isbât edilir. Sâlik [büyükler yolunun yolcusu] imkân medâri-

cini [insanlara âid mertebeleri] bu kelimenin yardımı ile aşar. Ârif, vücûbî [ilâhî] yükselmelere, onun bereketi ile kavuşur. O öyle bir kelimedir ki, fi'llerin tecellîlerinden, sıfatların tecellîlerine götürür ve sıfatların tecellîlerinden Zâtın tecellîlerine ulaşdırır.

Beyt:

***Lâ süpürgesi ile yolu süpürmez isen,***
***İllallah serâyına kavuşamazsın aslâ.***

Hidâyet üzre olanlara ve Muhammed Mustafânın izinden gidenlere selâm olsun "aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vetteslîmâtü etemmühâ ve ekmelühâ!

**50. FIKRA:** Mahdûm şeyh Şerefüddîn Münîrî, **(Mektûbât)**ında yazıyor ki, Mu'avvizeteyni [Kul-e'ûzüleri] farz nemâzlarında okumamalıdır. Zîrâ, Abdüllah ibni Mes'ûd "radıyallahü anh" bu iki sûrenin Kur'ân-ı kerîmden olduğunda cümhûra muhâlefetle, Kur'ândan değillerdir demekdedir. O hâlde kat'î farz olan nemâzlarda, bu iki sûreyi okumamalıdır. Bu fakîr de bunun için okumuyordum. Nihâyet bir gün, bu fakîre gösterdiler ki, bu iki sûre huzûr-i ilâhîye çıkıp hazret-i Mahdûmun kendilerini farz nemâzlarında okumakdan men' etdiklerinden şikâyet ediyorlar ve bizi Kur'ândan çıkardı" diyorlar. O zemândan beri, onları okumamakdan vaz geçip, farz nemâzlarında okumağa başladım. Her ne zemân bu iki sûreyi farz nemâzında okusam, acîb ve garîb haller müşâhede ediyorum. Gerçekden şerî'at bilgilerine baş vurulduğunda, farz nemâzında bu iki sûrenin okunmaması hakkında bir sebeb görülmüyor. Hattâ mushafın içindekilerin hepsinin Kur'ân olduğu hakkındaki kesin hükme şübhe bırakmamakdadır. Bununla berâber bu iki sûrenin, nemâzda zamm-ı sûre olarak mezhebde okunmasının vâcib olması zannîdir. [Zîrâ hanefî mezhebinde nemâzda Fâtiha-i şerîfeyi ve herhangi bir zamm-ı sûreyi okumak vâcib, kırâet ise farzdır.] O hâlde, zannî de olsa, bu iki sûre için,

farzda okunmazlar demek, farz-ı muhâl [ya'nî bir an bu sözü kabûllensek bile] hiç bir senede dayanmıyor. Çünki bunlar Fâtiha-i şerîfe üzerine zamm-ı sûre olarak okunmakdadır. Böyle büyük ve uyulması gereken bir şeyhin böyle bir söz söylemesine ne kadar şaşılsa yeridir.

Ves-salâtü ves-selâmü alâ Seyyid-il beşer ve âlih-il ethâr.

**51. FIKRA:** Tesavvuf büyüklerinin yolundan, hattâ islâm milleti ve şerî'atinden büyük pay alanlar, taklîd fıtratına ve mütâbe'at yaratılışına sâhib olanlardır. Bu fıtrat ve yaratılış kimde dahâ çoksa, nasîbi de çokdur. Burada işin esâsı, taklîdde ve bu yerde esâs mes'ele, mütâbe'atdadır. Peygamberleri "aleyhimüssalevâtü vet-teslimât" taklîd, en yüksek derecelere ulaşdırır ve asfıyâya mütâbe'at, yüksek makâmlara erdirir. Ebû Bekr-i Sıddîkda "radıyallahü anh" bu fıtrat ziyâde bulunduğundan, hiç duraklamadan, Resûlullahın peygamberliğini tasdîk etmek se'âdeti ile şereflendi ve bütün sıddîkların re'îsi oldu. Ebû Cehl mel'ûnunda, taklîd ve tâbi' olma isti'dâdı az bulunduğundan, o büyük se'âdetle şereflenemedi ve la'netlenmişlerin önderi oldu.

Mürid kavuşduğu her kemâle, mürşidini taklîdle kavuşur. Mürşidin hatâsı müridin savabından [doğrusundan] iyidir. Bunun için Ebû Bekr-i Sıddîk "radıyallahü anh", Resûl-i Ekremin "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem" bir sehvi [yanılması] olmağı tercîh ediyor ve: (Âh, ne olaydı, Muhammedin "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem" bir sehvi [yanılması] olaydım) buyuruyor. Resûlullah Efendimiz "aleyhissalâtü ves-selâm", **(Bilâlin sini** [S harfi]**, Allah katında şındir)** buyurdu. Çünki hazret-i Bilâl-i Habeşî "radıyallahü anh" arab değildi. Yabancı idi, ya'nî Habeşli idi ve ezân okurken **eşhedü** yerine **eshedü** derdi ve Allah katında onun **eshedü**sü, **eşhedü** olarak kabûl edilirdi. O hâlde Bilâl-i Habeşînin "radıyallahü anh" hatâsı, başkalarının doğ-

rusundan dahâ iyi ve makbûl olmakdadır. Mısra':

***Senin eşhedüne güler, Bilâlin eshedüsü.***

Azîzlerden birinden işitdim. Dedi ki, meşâyıhdan nakl edilen ba'zı düâlarda, her nasılsa ba'zı şeyhler hatâ etmişler ve aslına uygun okumamışlar. Ammâ eğer onlara tâbi' olanlar, o düâları aslı üzere değil de, şeyhlerinin okuduğu gibi okurlarsa, yine te'sîri görülür. Eğer şeyhlerinin okuduğu gibi değil de, doğru okurlarsa, te'sîri görülmez. Allahü teâlâ Habîbinin hurmetine "aleyhi ve alâ cemi'il-enbiyâ-i vel-mürselîn ve alâ mütabi'ihim-üs-salevâtü vet-teslimât" bizi peygamberlerini taklîd ve evliyâsına tâbi' olmak üzere bulundursun!

**52. FIKRA: Muhammedün Resûlullah** "sallallahü teâlâ aleyhi ve âlihi ve sellem", Resûllerin, ya'nî bütün peygamberlerin "aleyhi ve aleyhimüs-salevâtü vet-teslimâtü vet-tehıyyât" efendisidir, büyüğüdür. Nerede kaldı ki, diğer insanlardan yüksek olmasın. Hâlbuki Îsâ ve Mûsânın "aleyhimesselâm", mertebe ve isti'dâdlarına göre zâtın tecellîlerinden nasîbleri vardır. Nitekim Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma: **(Ben Seni kendime** [zâtım için] **Peygamber seçdim.)** [Tâhâ sûresi, 41.ci âyet-i kerîmesi] buyurdu. Îsâ aleyhisselâm ise, **rûhullah** ve **kelimetullah** olmakla, Resûlullah Efendimiz ile münâsebeti çokdur. Ammâ İbrâhîm aleyhisselâm, sıfatların tecellîsine kavuşmuş olmakla berâber, keskin ve ileri görüşlüdür. Zâtın tecellîsi makâmında bizim Peygamberimize "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem" müyesser olan husûsî şân ve mertebe, İbrâhîm aleyhisselâma, sıfatların tecellîsi makâmında hâsıl oldu. Tabi'i ki aralarındaki isti'dâd göz ardı edilmiyecek. O hâlde bu bakımdan O, hazret-i Îsâ ve hazret-i Mûsâdan efdal [üstün] olur ve hazret-i Îsâ da hazret-i Mûsâdan efdaldir ve onun mertebesi hazret-i Mûsânın fevkındedir. Keskin görüşlü ve ayırıcı bakışlıdır. Onlardan sonra Nûh "aleyhisselâm" gelir. Nûh aley-

hisselâmın makâmı, sıfatlar makâmında İbrâhîm aleyhisselâmın makâmından dahâ yukarıda ise de, İbrâhîm aleyhisselâmın o makâmda husûsî şânı ve keskin görüşü vardır ki, başkasında yokdur. Lâkin evlâd-ı kirâmının, Ona tâbi' olmak ve Ondan gelmekle, Onun makâmından da nasîbi vardır. Âdem aleyhisselâm ise, Nûh aleyhisselâmdan sonradır "alâ nebiyyinâ ve alâ cemî'ihimüs-salevâtü vetteslimât". Bu anlatdıklarımı bana Rabbim bildirdi ve keremi ile ilhâm eyledi. Her şeyin en iyisini Allahü teâlâ bilir.

**53. FIKRA:** Seyri, ya'nî tesavvuf yolundaki ilerlemesi, ism ve sıfatların tafsîline düşmüş olan sâlikin, hazret-i Zâta kavuşma yolu tıkanmışdır. Çünki ism ve sıfatların nihâyeti yokdur ki, onları aşdıkdan sonra nihâî maksada kavuşabilsin. Meşâyıh bu makâmdan haber vermiş olup, kavuşma mertebelerinin nihâyeti yokdur demişlerdir. Çünki mahbûbun kemâlleri nihâyetsizdir. Burada kavuşmakdan murâdları, ism ve sıfatlarla alâkalı kavuşmadır.

Mes'ûd o kimsedir ki, ism ve sıfatlardaki seyri icmâlen vâkı' olur da, sür'atle hazret-i Zâta "teâlâ ve tekaddes" kavuşur.

Zâta kavuşmuş olanların nihâyet-ün-nihâyeye, ya'nî varılabilecek en son makâma kavuşdukdan sonra, da'vet için geri dönmeleri lâzımdır. O mertebeden geriye dönüş olmaz diye bir şey yokdur. Ortada olanlar böyle değildir. Onlar isti'dâdlarının nihâyetlerine kavuşdukdan sonra, geriye dönebilirler; dönmeyip bulundukları makâmda kalabilirler de. O hâlde nihâyete varmış olanların, bütün mertebelere kavuşması mümkündür, hattâ lâzımdır. İsmlerin ve sıfatların tafsîlinde ilerliyen ortalardakiler için kavuşma mertebelerinin sonu yokdur. Bu ilm de, bu fakîre mahsûs olan ilmlerdendir. Her şeyin en doğrusunu Allahü teâlâ bilir.

**54. FIKRA:** Rızâ makâmı, bütün vilâyet makâmlarının üstündedir. Bu yüksek makâmın ele geçmesi ise, sülûk ve

cezbeyi temâmladıkdan sonradır.

Eğer denirse ki, Allahü teâlânın Zâtından, sıfatlarından ve fi'llerinden râzı olmak vâcibdir ve îmânın kendisinde zâten vardır. O hâlde bütün mü'minler için, Allahü teâlâdan, sıfat ve fi'llerinden râzı olmak gerekdir. İş böyle olunca, sülûk ve cezbenin temâmından sonra hâsıl olur demenin ma'nâsı nedir?

Cevâbında deriz ki, îmânın diğer esâsları gibi, rızânın da bir sûreti, bir de hakîkati vardır. Başlangıçda hâsıl olan sûretidir; nihâyetde ise hakîkatidir. Bir rızâsızlık olmayınca, şerî'atin zâhiri, rızâ hâsıl olmuşdur der. Aynen kalbin tasdîki gibidir. Tasdîki bozan veyâ gideren bir hâl bulunmadıkça, tasdîk ele geçmişdir denir. Bizim burada kasd etdiğimiz, rızânın hakîkatinin hâsıl olmasıdır, sûretinin değil. Her şeyin en iyisini Allahü teâlâ bilir.

**55. FIKRA:** Sünnet-i seniyye üzere amel etmek için çok çalışmalıdır. Bid'atden sakınmak için de bir o kadar gayret lâzımdır. Bilhâssa sünneti kaldıran bir bid'atden, dahâ çok kaçınmalıdır. Resûl-i Ekrem "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem", **(Bizim bu dînimizde, ona uymıyan bir şey ortaya çıkaranın, bu uydurduğu şey red edilir)** buyurmuşken, din kemâle gelmiş ve temâmlanmış iken, bir takım kimselerin, dinde bir takım yenilikler [reformlar] ihdâs etmelerine ve bu uydurmalarla, dîni temâmlıyoruz sözlerine çok şaşılır. Bu uydurdukları şeyler ile, sünnetin ortadan kalkacağından hiç korkmuyorlar. Meselâ sarığın sarkan ucunu iki omuz arasından arkaya sarkıtmak sünnetdir. Bir takım kimseler bu sarkan kısmı sol tarafdan sarkıtıp, bunu yapmakla ölüye benzemeyi kasd ediyorlar. Büyük bir kalabalık da bu işde onlara uyuyor. Bilmiyorlar ki, bu hareketleri sünneti ortadan kaldırıp, bid'ate götürüyor ve harâma ulaşdırıyor. Muhammed Resûlullaha "sallallahü aleyhi ve sellem" benzemek mi, yoksa ölüye benzemek mi dahâ iyidir. Sallallahü aleyhi

ve sellem efendimiz, ölmeden evvelki ölümle şereflenmiş-dir. O hâlde ölüye benzemeyi arıyorlarsa, en münâsibi yine Ona “sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem” benzemekdir.

Ölünün kefenine sarık koymak bid’at olunca, bunun sarkan kısmı üzerinde fikr yürütmek ve bununla dîni te-mâmlıyoruz demek, dahâ çok şaşılacak bir hâldir. Sonra gelenlerden ba’zıları, âlimlerin kefenine sarık da koymalıdır demeleri, bu fakîre göre fıkh mes’elelerinde değişiklik olur ve değişiklik ile dînin hükmünü kaldırmak arasında fark yokdur. Allahü teâlâ bize, Muhammed Mustafânın “sallalla-hü aleyhi ve âlihi ve sellem” sünnetine tâbi’ olmakda sebât ve devâmlılık ihsân eylesin!

**56. FIKRA:** Bir gün cinnîlerin hâllerini bu fakîre göster-diler. Gördüm ki, cinnîler sokaklarda insanlar gibi dolaşırlar. Her cinnînin başının üzerinde müvekkel [onunla vazîfeli] bir melek vardır. Her bir cinnî o meleğin korkusundan başını kaldırıp, sağına, soluna bakamaz. Bağlı ve tutuklular gibi dolaşırlar ve aslâ o meleğe muhâlefet edemezler. O zemân bildirildi ki, sanki o meleğin elinde demirden bir gürz vardır ki, eğer cinnîden az bir muhâlefet görse, bir vuruşla onun işini bitirir. Beyt:

***O Allah ki, alçağı, yüksekleri yaratdı,***
***Her elin üzerinde bir başka et yaratdı.***

**57. FIKRA:** Velî, bulduğu her kemâli ve kavuşduğu her derece ve makâmı, kendi Peygamberine mütâbe’atle, tu-feyli olarak bulur ve kavuşur. Eğer peygambere mütâbe’at olmasaydı, îmânın kendisi bile yüz göstermezdi, nerede kaldı ki, yüksek derecelere çıkaran yol ona açılmış olsun. O hâlde Velîde, Nebîde bulunmıyan cüz’î bir fazîlet ve yüksek derecelerden husûsî bir derece hâsıl olursa, peygamberinin de o cüz’î [kısmî] fazîletden ve husûsî dereceden tam nasî-bi olur. Çünki o kemâlin ele geçmesi, Peygamberine tâbi’ olmak sebebiyledir. O, sünnetine uymanın meyvelerinden

bir meyvedir. O hâlde o Peygamberin o kemâlden tam nasîbi ve hissesi olur. Nitekim Peygamber efendimiz “sallallahü aleyhi ve alâ âlihi ve sellem”, **(Kim iyi bir yol açarsa, onun sevâbını aldığı gibi, onunla amel edenlerin sevâbları kadar da sevâb alır)** buyurdu. Lâkin Velî, bu kemâle kavuşmakda ve bu derecenin hâsıl olmasında ondan dahâ öncedir. Velînin nebî üzerine cüz’î olan bu fazîletini câiz görmüşlerdir. Bu kısmî, ya’nî bir bakımdan olan fazîlet, her bakımdan nebîde bulunan üstünlükle çatışmaz.

**(Fusûs-ül hikem)** kitâbının sâhibinin [Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin], Peygamberlerin sonuncusu, ilm ve ma’rifetleri vilâyetin sonuncusundan alıyor, buyurması, bu fakîri şereflendirdikleri bu ma’rifet içindir. Bu söz başdan başa şerî’ate uygundur. Fusûsu şerh edenler ise, bunun tashîhinde, doğru îzâh ve isbâtında çok zorlanmışlar ve, (Vilâyetin sonuncusu, nübüvvetin sonuncusunun haznedârı gibidir. Pâdişâh kendi hazînesinden bir şey alırsa, onun için bu işde hiçbir noksanlık lâzım gelmez) demişlerdir. İşin esâsı ise, bizim bildirdiğimiz gibidir. O zorlanmaların menşei, işin esâsına varamadıklarına dayanmakdadır. Her şeyin hakîkatini Allahü teâlâ bilir. Vessalâtü ves-selâmü alâ seyyid-il beşer ve âlihil ether.

**58. FIKRA:** Velînin vilâyeti, kendi Peygamberinin vilâyetinin kısmlarından bir kısmdır. Velî ne kadar yüksek derecelere kavuşursa, kavuşsun, Peygamberinin derecelerinin kısmlarından bir kısm olmakdan ileri geçemez. Kısm ve parça ne kadar büyük olsa da, külden, ya’nî bir şeyin bütününden küçükdür. “Kül cüzden dahâ büyükdür” mantık kâidesi ve herkesin bildiği bir gerçekdir. Cüz’ün külden [parçanın bütününden] dahâ büyük olduğunu sanmak ahmaklık ve sefîhlik olur. Çünki bütün, o ve diğer parçalardan meydâna gelmekdedir.

**59. FIKRA:** Vâcib teâlâ ve tekaddes hazretlerinin sıfat-

ları üç kısmdır:

**Birincisi, izâfî sıfatlar**dır. Yaratmak ve rızk vermek gibi.

**İkincisi, hakîkî sıfatlar**dır, bunların izâfî sıfatlara benzer tarafları vardır. İlm, kudret, irâdet, sem', basar ve kelâm sıfatları gibi.

**Üçüncüsü,** sırf hakîkî sıfatdır. Hayât gibi. Çünki onda izâfîlikden bir karışıklık yokdur. İzâfîlikden murâd, âlem ile teallukdur. Bu üçüncü kısm, üç kısmın en yükseğidir ve bütün kısmları kendinde toplamakdadır ve sıfatların esâsıdır. İlm sıfatı, câmi' [toplayıcı] olmakla berâber, hayât sıfatına tâbi'dir ve sıfat ve şüûnât dâiresi, hayât sıfatına kadardır. Matlûba kavuşmanın kapısı da Odur. Hayât sıfatı, ilm sıfatından yüksek olunca, Ona kavuşmak da, elbette, ilm mertebelerini aşdıkdan sonra olacakdır. Söz konusu ilm, zâhirî veyâ bâtını olsun, şerî'at ilmi veyâ tarîkat ilmi olsun aynıdır. O kapıdan içeri girenler ise çok çok azdır. Sokakların arkasından bile, içeriye bakmak istiyenler azdır. Bu sırlardan işâretle bile konuşmağa kalkışırsam boğazımı keserler. Beyt:

***Ötesinde bir şey var, anlatmak dahâ zordur,***
***Bence onu saklamakdan dahâ güzel şey yokdur.***

Hidâyet üzre olanlara ve Muhammed Mustafânın "sallallahü aleyhi ve alâ âlihi ve sellem" izinde gidenlere selâm olsun!

**60. FIKRA:** Allahü teâlâ misli olmakdan münezzehdir. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde, **(Misli gibi bir şey yokdur)** buyurulmuşdur. Ammâ misâli olabilir demişlerdir. Meseli [benzeri] olmaz buyurmuşlardır. Nitekim âyet-i kerîmede, **(En yüksek meseller** [sıfatlar] **Allahındır)** buyuruldu.

Sülûk erbâbı ve keşf eshâbına misâl ile tesellî veriyor-

lar ve hayâl ile râhatlık bahş ediyorlar. Bîçûnü çûn misâli ile gösteriyorlar. Vücûbü imkân sûretinde ortaya koyuyorlar. Çâresiz sâlik, misâli, misâlin sâhibinin aynısı, sûreti, sûret sâhibinin kendisi zan ediyor. Bu yüzden Hak sübhânehü ve teâlânın ihâtası sûretini eşyâda görüp, o ihâtanın misâlini âlemde müşâhede ediyor ve zannediyor ki, müşâhede edilen Hak sübhânehü ve teâlânın hakîkî ihâtasıdır. Hâyır, böyle değildir. Allahü teâlânın ihâtası da bîçûn ve bîçigûnedir ve müşâhede edilmekden münezzehdir ve kimse onu keşf edemez. İnanırız ki, Allahü teâlâ her şeyi muhîtdir [kuşatmışdır], ammâ Onun ihâtasının ne ve nasıl olduğunu bilmeyiz. Bizim bildiğimiz o ihâtanın misâli ve benzeridir. Allahü teâlânın kurbu ve mâiyyeti de böyle olup, onlardan mekşûf ve meşhûd olan, benzeri ve misâlidir, hakîkati değildir; belki bunların hakîkatları hâsıl olduğu bilinemeyen mertebededirler. Allahü teâlânın karîb [yakın] olduğuna ve bizimle olduğuna inanırız. Ammâ yakınlığının ve berâberliğinin hakîkatini bilmeyiz. Belki de Resûlullahın hadîs-i şerîfinde gelmiş olan, **(Rabbimiz güler gibi tecellî eder)** ifâdesinin ma'nâsı, misâlinin sûreti i'tibâriyledir. Zîrâ rızânın en yüksek derecesi, misâlde güler gibi sûreti ile şekllenir. El, yüz, ayak, parmak kelimelerinin Hak teâlâ tarafından kendine nisbet edilmesi de, misâli sûret i'tibâriyle olur. Rabbim bana böyle bildirdi. **(Allahü teâlâ dilediğini rahmetine mahsûs kılar; O büyük ihsânlar sâhibidir.)** Ve sallallahü teâlâ alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve sellem ve bârek.

**61. FIKRA:** Bu yazıları yazanın, ahvâl, mevâcid, ilm ve ma'rifetleri beyânındaki ifâde ve yazılarında, birbiriyle uyuşmayan ve çatışan bir şeyler anlaşılırsa, vaktlerin ve vaziyyetlerin ayrı ayrı oluşuna haml etmelidir. Zîrâ ahvâl ve mevâcidin vakti ayrıdır ve her vaziyyetin ilm ve ma'rifetleri başka başkadır. O hâlde aslında uyuşmamak ve çatışmak yok demekdir. Ya'nî bunlar da şerî'atdeki hükmler gibi olup, neshden ve tebdîlden sonra uyuşmaz ve çatışır görünürler.

Ammâ vaktlerin ve durumların ayrılığı göz önüne getirilirse, o uyuşmazlık ve çatışma kalkar. Bunda Allahü teâlânın hikmetleri ve nice fâideleri vardır. O hâlde kabûlden uzak olma. Ve sallallahü teâlâ alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve sellem ve bârek.

Bu fevkal'âde güzel ve eşsiz kitâbı toplayan bu za'îf kul, **Hidâye** lakablı **Muhammed Sıddîk Bedahşî Kişmî** derim ki, **(Mebde ve Meâd)** ismi ile bilinen bu yüksek ve şerefli ma'rifetlerin yazılmasını, 1019 [m. 1610] senesi Ramezân-ı şerîf ayının sonlarında i'tikâfda iken bitirdim.